

TÜRK HUKUKUNDA REFAKATSİZ ÇOCUKLARIN HUKUKİ DURUMU

The Legal Situation of Unaccompanied Minors in Turkish Law

İlyas ARSLAN*

ÖZET

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca göç hareketlerine ev sahipliği yapmıştır ve hâlen de yapmaktadır. Bu göç hareketlerinin sonucunda Türkiye sınırları civarında veya dahilinde bulunan yabancıların arasında “refakatsiz çocuk” olarak nitelendirilen çocuklar da bulunmaktadır. Bu çalışmada bu çocukların Türk yabancılar hukukundaki durumları ele alınmıştır. Bu kapsamda, refakatsiz çocuk kavramıyla bu çocukların korunmasına ilişkin uluslararası alanda benimsenen prensiplerle bunların Türk mevzuatına nasıl yansıdığı incelenmiştir. Refakatsiz çocukların, esasen uluslararası korumadan yararlanacağı öngörüldüğünden, bu çocukların statü belirleme sürecinde yapılacak işlemlerle alınması gereken tedbirler analiz edilmiştir. Buldukları andan itibaren koruma altına alınmaları, bakım, barınma, eğitim gibi kendilerine sağlanacak hizmetlerle uluslararası koruma başvuru veya statüsü sahibi olarak haklarla yükümlülükleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Geçici korunan refakatsiz çocuklar, uluslararası korumadan yararlanamayacaklarından, bunlara sağlanacak hizmetlerin neler olduğu, hakları ve yükümlülükleri de ayrıca ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Refakatsiz çocuklar, refakatsiz çocukların hukuki durumu, uluslararası koruma, geçici koruma, refakatsiz çocukların hakları ve yükümlülükleri.

ABSTRACT

Turkey has been and is still being home to migration movements throughout history due to its geographical location. As a result of these migration movements, there are also children who are described as “unaccompanied minors” among foreigners located around or within the borders of Turkey. In this study, the legal status of unaccompanied minors in Turkish foreigners law is discussed. In this context, the concept of unaccompanied minors and internationally adopted principles regarding the protection of these children and how these principles are reflected in Turkish legislation are examined. Since it’s foreseen that unaccompanied minors will benefit from international protection, the actions and the measures to be taken during the status determination process are analyzed. The services to be provided to them such as being taken under protection, accommodation, education from the moment they are found by the authorities, and their rights and obligations as international protection applicant

➤ Bu makale Etik Kurul İznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee Permission.

➤ Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 09.01.2023

➤ Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 13.06.2023

* Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ilyas.arslan243@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1567-2630>.

or status holder are examined in detail. As unaccompanied minors under temporary protection cannot benefit from international protection, the services to be provided to them and their rights and obligations are also discussed.

Key Words: Unaccompanied minors, legal status of unaccompanied minors, international protection, temporary protection, rights and obligations of unaccompanied minors.

GİRİŞ

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca göç hareketlerine ev sahipliği yapmış ve halen yapmakta olan bir devlettir. Genellikle düzensiz göç şeklinde cereyan eden bu göç hareketleri sonucunda ülkemizin sınırları civarında veya dahilinde pek çok yabancı bulduğu bir gerçektir. Bu kişiler arasında “refakatsiz çocuk” olarak nitelendirilen bireyler de bulunmaktadır. Ülkemizde geçici koruma kapsamında 3,5 milyondan fazla Suriyelinin¹, bunun yanı sıra pek çok yabancı devlet vatandaşının düzensiz göçmen olarak² bulunduğu göz önüne alındığında, ebeveynleriyle veya yakın akrabalarıyla gerek bireysel olarak gerekse kitlesel olarak pek çok çocuğun Türkiye’ye göç ettiği de bir gerçektir.

Bu çocukların Türkiye sınırlarına gelmeden önce veya geldikten sonra ailesinden ayrı düşmüş olmaları ve refakatsiz kalmaları muhtemeldir. Yine, pek çok çocuğun bu konuma düştüğü insan hakları ve mülteci haklarına ilişkin çalışmaların sivil toplum örgütlerinin raporlarından veya başka çalışmalardan anlaşılmaktadır³. Ülkemizde refakatsiz çocukların sayısına ilişkin günümüz

¹ Göç İdaresi Başkanlığınca yayımlanan Ocak 2022 tarihli istatistik için bkz.: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 17.1.2022.

² 2022 Şubat itibarıyla ülkemizdeki düzensiz göçmenlerin yıllara ve aylara göre sayısı hakkında bkz.: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, 18.2.2022.

³ Örneğin bkz: Mülteci Hakları Merkezi, Kendi Sözleriyle Türkiye’deki Refakatsiz Sığınmacı Çocuklar, Haziran 2018, s. 6 vd. Başka bir dernek tarafından hazırlanan bir raporda koruyucu aile yanına yerleştirilen veya devlet tarafından koruma altına alınan refakatsiz çocuk sayısı bunlara sunulan hizmetler hakkında bkz.: Koruyucu Aile Evlat Edinme Derneği, Refakatsiz Sığınmacı Çocuklar Çalıştayı Sonuç Raporu (Ankara 2017), s.7 vd (<https://www.korev.org.tr/files/document/refakatsiz-siginmaci-calistayi.pdf>, 18.1.2022). Bu konuda hazırlanan başka bir rapor için bkz.: Ayşe Beyazova, Yetişkinliğe Geçiş Dönemindeki Refakatsiz Mülteci Çocukları Desteklemek: Türkiye Örneği, Sosyolji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi, 2019 (<https://secbir.org/wp-content/uploads/2020/03/Yetiskinlige-Gecis-Doneminde-Refakatsiz-Multecileri-Desteklemek-Turkiye-Deneyimi-Rapor.pdf>, 18.1.2022). 2018 tarihli Göç ve Uyum Raporu’na göre Ağrı, Konya, Yozgat, Gaziantep, Bilecik, Erzincan, İstanbul ve Van illerindeki Çocuk Destek Merkezlerinde 288 çocuğun kaldığı, koruyucu aile yanında 8 çocuğun bakımının sağlandığı belirtilmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, Göç ve Uyum Raporu, Mart 2018, s.81 (https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2018/04/resources_goc_ve_uyum_raporu.pdf, 18.12.2022). Başka bir çalışmada, Türkiye’de 2005-2012 yılları arasında sığınma talebinde bulunan refakatsiz çocukların sayısı, çoğu Afganistan, Somali ve İran’dan gelen, 342’si erkek olmak üzere 352 olduğu, 2007-2011 yılları arasında ise 24569 kaçak

itibariyle net bir rakama ulaşmak yaptığımız tüm araştırmalara rağmen maalesef mümkün olmamıştır⁴. Diğer yandan, Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yaş ve cinsiyete bağlı dağılımını gösteren bir tabloda⁵ bunların yarısının 18 yaşın altında olduğu göz önüne alındığında, bunların bir kısmının ülkeye girişte veya girdikten sonra refakatsiz çocuk durumuna düştüklerini tahmin etmek zor değildir. Sadece Avrupa ülkelerine 2020 yılında iltica başvurusunda bulunan refakatsiz çocuk sayısı 13.600 olup bu sayı iltica başvurusunda bulunan çocukların %9.6’sını⁶, 2010-2020 arasında iltica talebinde bulunan on sekiz yaşından küçük çocukların %15.4’ünü⁷ ise refakatsiz çocuklar oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından hazırlanan bir raporda dünyada kayıtlı mülteci nüfusunun 26 milyon olup, bunun neredeyse yarısını çocukların oluşturduğu, 150 binden fazla çocuğun refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar olduğu belirtilmektedir⁸. Bu konudaki verilerin belirsizliği ve yetersizliği karşısında⁹ ülkemizde kayıt dışı olarak bulunan refakatsiz çocuk sayısının, kayıtlı refakatsiz çocuklara nazaran daha fazla olduğu söylenebilir. Zira bu çalışmada kullandığımız veriler kolluk güçlerince tespit edilmiş, kayıt altına alınmış ve statüleriyle ilgili yasal sürecin başlatıldığı çocuklara ilişkindir. Bu itibarla, sadece bu sayılar bile düzensiz göç sürecinde Avrupa’da ve Türkiye’deki refakatsiz çocuk sayısının göz ardı edilemeyecek düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır¹⁰.

göçmen çocuğun yakalandığı, bu sayıya Suriyeli göçmen çocuklar dâhil edilmediği belirtilmektedir. Bkz.: Başak Düzel ve Sıla Alış, “Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi”, *Asia Minor Studies – International Journal of Social Sciences*, (2018) 6 (Ekim) 258, 261.

⁴ Başka çalışmalarda da Türkiye’deki refakatsiz çocukların toplam veya yaklaşık sayısı hakkında net bir bilgiye ulaşılamadığı, Türkiye’de koruma altındaki refakatsiz küçüklerin sayısının İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde mevcut olduğu ancak istatistiklere doğrudan erişimin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bkz. Beyazova (n 3) 2; Düzel ve Alış, (n 3) 261.

⁵ 2022 Ocak itibariyle 0-4 yaş arasında 480 bin, 5-9 yaş arasında 576 bin, 10-14 yaş arasında 445 bin ve 15-18 yaş arasında 262 bin Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Tablo için bkz.: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 18.1.2022.

⁶ Bkz. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics&oldid=539013#Applications_by_unaccompanied_minors, 31.1.2022.

⁷ Bkz. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Children_in_migration_-_asylum_applicants#Development_over_between_2010_and_2020, 31.1.2022.

⁸ UNCHR, *Global Trends: Forced Displacements in 2019, 2020*, s.2, 19, 46 (<https://www.unhcr.org/5ee200e37.pdf>, 2.2.2022).

⁹ Beyazova, 2.

¹⁰ Bkz. Sevcin Güleç Solak ve Hatice Kübra Kurt, “Kentin Öksüzleri: Refakatsiz Göçmen Çocuklara Yönelik Faaliyetler Konya Örneği”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (2019)6(3), 630, 633.

Günümüz itibariyle sığınmacı sayısının oldukça fazla ve farklı devlet menseli olduğu ülkemizde, kolluk kuvvetlerince refakatsiz olduğu tespit edilen pek çok çocuğun ülkemizin çeşitli şehirlerindeki Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB, Bakanlık) bünyesindeki kuruluşlarda (çocuk destek merkezi veya koruyucu aile yanında) yaşadığı veya –yaşça büyük olanların- kabul ve barınma merkezlerinde barındığı görülmektedir¹¹. Özellikle kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakatinde olmayan bu çocuklar, yaşı ne olursa olsun, göç hareketliliğinde, yerleşme ve uyum sürecinde diğer çocuklara ve yetişkinlere oranla daha çok zarar görmekte-dirler. Bir yetişkinin bakımından, gözetiminden ve yardımından mahrum kalan, bu süre zarfında gerek psikolojik gerekse fiziksel pek çok tehlikeyle karşı karşıya kalma riski altındaki bu çocuklar, sadece toplumsal olarak değil, hukuken de buldukları ülkenin yabancı konumundadır. Tek başına bu realitenin varlığı dahi, diğer göçmen çocuklar içinde daha hassas olarak ele alınması gereken refakatsiz çocuklara yönelik yürütülen faaliyetlerin psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutlarıyla ayrıca ve başlı başına alınması gereken bir konudur. Biz bu çalışmada, sadece meselenin hukuki boyutunu ele alacak, Türkiye’ye refakatsiz olarak giriş yapan veya giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan bu çocukların Türk hukuku bakımından tabi olduğu hukuki durumu inceleyeceğiz.

Türk hukukunda refakatsiz çocukların hukuki durumuna ilişkin yasal düzenleme, 2013 tarihli ve 6548 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun (YUKK)¹² 66. maddesidir. Bu maddede Türkiye’deki refakatsiz çocuklar hakkında aynı zamanda 2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)¹³ hükümlerinin uygulanacağı öngörülmüştür. Bu çocuklara sağlanacak korumayla sunulacak hizmetler, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikle (UY)¹⁴ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2015 tarihinde hazırlanan refakatsiz çocuklara sunulacak hizmetlere ilişkin esas ve usullere dair Refakatsiz Çocuklar Yönergesiyle (RÇY)¹⁵ ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Ancak, yukarıda zikretmiş olduğumuz normatif düzenlemelerin henüz ayrıntılı olarak ele alınmadığı da görülmektedir. Türk hukukunda refakatsiz çocuklar, günümüze kadar genellikle ya yabancılar hukuku kitaplarında¹⁶ ya da çocukların korunmasını konu eden uluslararası göç

¹¹ Bkz.: KOREV Raporu, 7; TBMM Göç ve Uyum Raporu, 83.

¹² RG: 11.4.2013-28615.

¹³ RG: 15.7.2005-25876.

¹⁴ RG: 17.3.2016-29656.

¹⁵ ASHB tarafından düzenlenen 20.10.2015 tarihli Yönerge metni için bkz.: <https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonergeler/refakatsiz-cocuklar-yonergesi.pdf>

¹⁶ Bkz. Aysel Çelikel ve Günseli Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, (25.Bası, Beta 2020), 158-159; Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, (5.Bası, Beta, 2018), 176; Vahit Doğan, *Türk Yabancılar Hukuku*, (5.Baskı, Savaş, 2020), 153-154; Aydoğan

hukukuna ilişkin çalışmalarda¹⁷ genel ve sınırlı olarak incelenmiş, detaylı bir çalışmanın konusu olmamıştır. Biz ise, yukarıdaki düzenlemeler ışığında bu çocukların Türk yabancılar hukuku bakımından hukuki durumunu ele alacağız. Bu kapsamda öncelikle refakatsiz çocuk kavramı ile başta çocuğun yüksek yararı ilkesi olmak üzere bu çocukların korunması konusunda benimsenen temel ilkelere değineceğiz. Ardından, Türk hukukunda kabul edilen uluslararası koruma ve geçici korumaya ilişkin düzenlemeler ışığında refakatsiz çocuklara sağlanacak korumadan bahsedeceğiz. Bu kapsamda, özellikle UY ve RÇY hükümleri ışığında refakatsiz çocukların sahip olacağı haklarla yükümlülüklerine yönelik ciddi hukuki sonuçları olan, çocuğun refakatsiz olup olmadığının ve yaşının tespiti, çocuğa verilecek koruma statüsü gibi hususlar üzerinde duracağız. Böylece, refakatsiz olduğu tespit edilen bir çocuğun, Türkiye’de bulunan diğer çocuklardan hukuken ne farkının olduğunu tespit etmeye çalışacağız. Böyle bir tespit, aynı zamanda çalışmamızın son kısmında inceleyeceğimiz üzere, bu çocukların bir yabancı olarak hangi haklardan yararlanabileceği konusunda belirleyici olacaktır.

I. REFAKATSİZ ÇOCUK KAVRAMI

A. Tanımı ve Temel Unsurları

Refakatsiz çocukların Türk hukukunda sahip olacağı statünün belirlenebilmesi, öncelikle refakatsiz çocuğun kim olduğunun tespitine bağlıdır. Bunun için de refakatsiz çocuk kavramına yönelik yapılan tanımlamalara bakmak gerekecektir. Bu amaçla, çocuk haklarına ve mülteci çocukların korunmasına ilişkin hükümler ihtiva eden uluslararası sözleşmelere bakıldığında refakatsiz çocuk kavramının özel olarak tanımlanmadığı görülmektedir. Ancak, bunlardan 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede (ÇHS)¹⁸ herhangi bir tanıma yer verilmemiş olmakla birlikte mülteci çocuklarla ilgili özel hüküm olan m.22’de “refakatsiz (unaccompanied)” ifadesiyle refakatsiz çocuklara dolaylı olarak değinilmiştir. Bu maddeyle taraf devletlere, refakatsiz olsun veya olmasın, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural

Asar, *Yabancılar Hukuku*, (7.Bası, Seçkin, 2021), 251.

¹⁷ Örneğin bkz. Nuray Ekşi, ‘Mevzuat ve Antlaşmalar Kapsamında Çocukların Uluslararası Korunması’, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (2016)7, 559, 559-574; Feyza Başar, ‘Avrupa Birliği Hukuku ve Uluslararası Hukukta Çocukların Göç ve İlticaya İlişkin Hakları’, *THİEK Akademik Dergisi*, (2019)2, 7, 31-33; Merve Sizer, *Yabancıların Ülkeden Uzaklaştırılmasına İlişkin Kararlarda Çocuğun Yüksek Menfaati İlkesinin Rolü*, (Yayımlanmamış YL Tezi), Ankara 2020, 11ff; M. Selman Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda Çocuklar ve Hukuki Statüleri*, (On İki Levha 2018), s.1ff.

¹⁸ RG: 11.12.1994/22138.

ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına ilişkin diğer uluslararası sözleşmelerde tanınan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alma yükümlülüğü getirilmiştir. Görüldüğü üzere, bu madde hem refakatsiz çocukları hem ana babası veya başka birinin himayesindeki çocukları kapsamaktadır¹⁹.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi²⁰ ile 1967 New York Protokolünde²¹ de refakatsiz çocuklara ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir²². Ancak, Sözleşme yaş sınırlaması olmaksızın mülteci tanımına giren bütün yabancılara uygulanmakta olduğundan refakatsiz çocuklar da Sözleşmenin kapsamına girmektedir²³. Avrupa Birliği hukukunda, 2011/95/EU Sayılı Yönerge (Vasıf Yönergesi)²⁴ m.2/1'de refakatsiz çocuk şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir üye devletin ülkesine kanun gereği veya ilgili üye devletin uygulamaları gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati olmaksızın ve böyle bir kişinin etkin bir şekilde bakımı altında olmaksızın gelen küçük”. Bu tanımın kapsamına üye devletin ülkesine giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuklar da girmektedir.

Uluslararası örgütler tarafından hazırlanan kimi metinlerde de refakatsiz çocuk tanımına yer verilmiştir. Bunlardan BMMYK tarafından yayınlanan refakatsiz çocukların sığınma taleplerine ilişkin ilkeler ve usullere ilişkin 1997 tarihli kılavuzda²⁵ refakatsiz çocuk, *onsekiz yaş altında, daha önceden her iki ebeveyninden ayrı düşmüş ve ayrıca yasal veyahut geleneksel olarak kendilerine bakma sorumluluğu olan bir yetişkin desteğinden yoksun kişiler* şeklinde tanımlanmıştır. Benzer bir tanıma ÇHS'yle getirilen yükümlülüklerin taraf devletlerce yerine getirilip getirilmediği konusundaki gelişmeleri incelemek üzere kurulan Çocuk Hakları Komitesi tarafından hazırlanan 2005 tarihli 6 No'lu Genel Yorumda rastlamak mümkündür. Buna göre “refakatsiz çocuklar (ayrıca “refakatsiz küçükler” de denmektedir) Sözleşme'nin 1.maddesinde de

¹⁹ Ekşi, Çocuklar, 564; Michelle Foster, *International Refugee Law and Socio-Economic Rights*, (Cambridge University Press, 2007), 206.

²⁰ RG: 05.10.1961/10898.

²¹ RG: 05.08.1968/12968

²² Guy S. Goodwin-Gill ve Jane McAdam, *The Refugee in International Law*, (4th Ed. 2021), 526; M. Tevfik Odman, Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler, (2008) 59; Öktem, (n 17) 141; Bülent Çiçekli, Yabancılar ve Mülteciler Hukuku, (Seçkin, 2014), 332.

²³ Ekşi, Çocuklar, 567.

²⁴ Yönerge metni için bkz.: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0095&from=EN>, 19.1.2022.

²⁵ Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, ‘Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum’, February 1997, 5 (<https://www.unhcr.org/3d4f91cf4.pdf>, 22.12.2022.

belirtildiği gibi, her iki ebeveyninden ve diğer akrabalarından ayrılmış, yasalar veya geleneksel olarak onlara bakmakla yükümlü bir büyükten de yoksun çocuklardır.”²⁶. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan Göç Terimleri Sözlüğünde ise refakatsiz çocuklar (unaccompanied minors), “*reşit olmayan ve tabiiyetine sahip oldukları ülke dışında olup, anne ve/veya babaları, vasi olarak kanunen ya da geleneklere göre onlardan sorumlu başka bir yetişkinin refakat etmediği çocuklar*” olarak tanımlanmaktadır²⁷.

Kavrama ilişkin tanımların bir benzerine Türk hukukunda yasal olarak ilk kez YUKK'ta yer verilmiştir. Buna göre, “*refakatsiz çocuk: Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk*”tur (YUKK m.3/m)²⁸. YUKK öncesi dönemde mültecilerin genel statüleriyle ilgili Cenevre Sözleşmesinin sahadaki pratik uygulamalarının belirlendiği 1994 tarihli Yönetmelikte²⁹ refakatsiz çocuklara dair herhangi bir tanıma yer verilmemiştir³⁰. Bu dönemde sadece Emniyet Genel Müdürlüğünün 2006 tarihli ve 57 Sayılı Uygulama Talimatı Genelgesinde³¹ refakatsiz çocuğun tanımı yapılmış, refakatsiz mülteci çocukların kayıt, yaş tespiti, barınma prosedürleri düzenlenmiştir. Genelgede refakatsiz küçük, “*Türkiye topraklarına hukuken ya da teamülen kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın gelen ve bu tür bir kişinin bakımına etkin olarak alınmadığı sürece refakatsiz küçük olarak adlandırılan 18 (on sekiz) yaşın altındaki iltica/sığınma başvurusunda bulunan yabancı uyruklu bir kişi ya da belli bir uyruğu olmayan vatansız bir kişi*” olarak tarif edilmiştir. Türkiye topraklarına giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan iltica/sığınma başvuru sahiplerinin de bu kapsama girdiği belirtilmiştir.

Bu tanımlar, bir çocuğun refakatsiz çocuk olup olmadığının tespit edilerek YUKK kapsamında kendisine bir koruma sağlanabilmesi için gereken kriterle-

²⁶ Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum (N.6)-Menşe Ülkeleri Dışındaki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrılmış Çocuklara Gösterilecek Muameleler, para.7 (<https://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>, 18.1.2022).

²⁷ Uluslararası Göç Örgütü, Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü, (2.Baskı 2013 No.31), 70. Sözlüğün Türkçe metni için bkz. <https://publications.iom.int>, 18.1.2022.

²⁸ Aynı tanıma UY m.3/y ve RÇY m.4/p'de de yer verilmiştir.

²⁹ “Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği, RG: 30.11.1994-22127.

³⁰ Sinan Yolalan, ‘Refakatsiz Mülteci Çocuklara Yönelik Koruma Uygulamalarının Ulusal ve Uluslararası Hukukta İncelenmesi’, Ankara Barosu Çocuk Hakları Gündemi, (Ankara 2021), 46, 51.

³¹ Genelge metni için bkz.: <https://multecihaklari.org/?p=11>, 19.1.2022.

ri de ortaya koymaktadır. Buna göre ilk olarak, kanunen ya da ülkesinin örf ve adetleri çerçevesinde kendisine bakmakla yükümlü sayılabilecek bir yetişkinin nezareti, koruması ve sorumluluğu altında olmaksızın, ülkeye giriş yapan veya ülke sınırları içerisindeyken de bundan yoksun kalan çocuklar, refakatsiz olarak nitelendirilebilir. Bu tür çocukların kanun veya örf adet gereği kendisinden sorumlu olabilecek aile bireylerinin var olup olmadığının belirlenmesi, çocuğun kimliğinin ve yaşının tespitiyle buna bağlı olarak verilecek uluslararası koruma statüsünün tespiti bakımından önem arz etmektedir. İkincisi ve daha önemlisi, bir çocuğun refakatsiz olarak nitelendirilebilmesi için on sekiz yaşından küçük olması gerekir. Gerek ÇHS m.1’de gerekse YUKK m.3/e ile diğer mevzuatımızda³² on sekiz yaşından küçükler çocuk olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, Türk hukukunda on sekiz yaşından küçükler çocuk olarak kabul edildiğinden, bir çocuğun refakatsiz çocuk olarak kabul edilebilmesi için on sekiz yaşını tamamlamamış olması gerekir.

B. Ailesinden Ayrı Düşmüş Çocuklar ile Farkı

Refakatsiz çocuklar, her iki ebeveyninin veya kanun ya da örf adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakatinden yoksun olmaları itibarıyla, ailesinden ayrı düşmüş çocuklardan (seperated children) ayrılmaktadır. Ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, yasal veya geleneksel olarak kendilerinden sorumlu yetişkinlerden ayrı düşmüş, ancak diğer akrabalarından ayrılmamış olabilecek çocuklardır³³. Başka bir tanıma göreyse, ebeveynlerinden veya önceki yasal veya geleneksel vasisinden (diğer akrabalarından olması şartı aranmaksızın) ayrılmış kişilerdir. Dolayısıyla, bu kişiler arasında diğer yetişkin aile üyeleri tarafından refakat edilen çocuklar da olabilir³⁴. Örneğin, yetişkin bir kuzeniyle birlikte sınırlarımıza gelen ve kanunen veya örf adet gereği kendisinden sorumlu bir akrabası olmayan on üç yaşındaki bir çocuk ailesinden ayrı düşmüş bir çocuktur.

Refakatsiz çocuklardan farklı olarak, ne YUKK’ta ne UY’de ve RÇY’de ailesinden ayrı düşmüş çocuklara ilişkin bir tanıma yer verilmiştir. Buna mukabil RÇY hükümleri incelendiğinde, RÇY’nin Türkiye’de yakınları veya akrabaları olan çocukları da kapsadığı görülmektedir. Mesela, RÇY m.6/1/g uyarınca “*refakatsiz çocuğun görüşü dikkate alınarak...yetişkin akrabalarının yanına yerleştirileceği*” öngörülmüştür. RÇY m.6/1/g bir taraftan refakatsiz çocuktan söz ederken, diğer taraftan çocuğun Türkiye’de yanına yerleştirir-

³² Bkz. TCK m.6/1/b; ÇKK m.3/1.

³³ Genel Yorum para.8.

³⁴ Inter-Agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children, January 2004, 13 (<https://www.refworld.org/docid/4113abc14.html>, 24.1.2022); Türkiye Barolar Birliği, Çocukların Adalet Erişim Hakkı Çerçevesinde Hukuki Yardım Hizmetlerine Dönük İhtiyaç Analizi, (haz. Neva Öztürk, Gökçen Taner, Ersoy Kontacı) 2019, 107.

lebilecek bir yetişkinin varlığından hareket etmektedir. RÇY m.6/1/l’de ise, “uluslararası koruma başvuru sahibi olan ve/veya mülteci veya şartlı mülteci olan ebeveyni veya yakınları yanında olan çocukların” yapılan değerlendirme sonucunda korunma ihtiyacı bulunması halinde çocuk destek merkezi ve benzeri kuruluşa kabul edileceği öngörülmüştür. Bu hükümler ışığında RÇY’nin kimi hükümleri, her ne kadar doğrudan refakatsiz çocuklara ilişkin olsa da Türkiye’de ebeveyni veya akrabaları bulunan, daha doğrusu yakınlarının yanında bulunan çocuklara da uygulanacaktır. Ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, kendisinden sorumlu bir yetişkinden ayrı düşmekle birlikte halen akrabalarından ayrılmamış olabileceğinden, RÇY’ye göre yakınlarının yanında bulunan çocukları ailesinden ayrı düşmüş çocuk olarak nitelendirmek mümkündür³⁵. Bu bakımdan, yukarıdaki örnekteki on üç yaşındaki çocuk, ailesinden ayrı düşmüş çocuk olarak kabul edilecek, RÇY kapsamına girmeleri halinde ilgili hizmetlerden yararlanabilecektir.

Diğer yandan, refakatsiz olmadığı ancak ailesinden ayrı düşmüş olduğunun tespiti halinde bu tür çocukların YUKK ve UY hükümlerine göre uluslararası veya geçici koruma statüsünden yararlanıp yararlanamayacağı konusunda bir açıklık yoktur. YUKK m.66/1 uyarınca başvuru sahibinin aile üyesi olan (ergin olmayan) çocukları adına; RÇY m.6/1/a’ya göre de sadece refakatsiz çocukların uluslararası koruma başvurusunda bulunabilecekleri öngörülmüş, ailesinden ayrı düşmüş çocukların başvurusunun kim tarafından ve nasıl yapılacağı belirtilmemiştir. Bununla birlikte, uluslararası koruma başvurusunda bulunan/mülteci/şartlı mülteci olan yakınlarının yanında bulunan bu çocukların, RÇY uyarınca korunma ihtiyacı içinde olmaları halinde ilgili kuruluşa kabul edileceği öngörülmüştür. Ebeveynleri hariç, diğer yakınlarına istinaden uluslararası koruma veril(e)meyecek bu çocukların uluslararası korumaya başvur(a)mamalarını gerektirecek herhangi bir sebep bulunmamakta, sadece yasal bir boşluk bulunmaktadır. Bu sebeple, bu çocuklara da uluslararası koruma başvurusunda bulunma imkânının sağlanması gerektiği söylenebilir.

II. TÜRK HUKUKUNDA REFAKATSİZ ÇOCUKLARIN KORUNMASINA İLİŞKİN TEMEL İLKELER

A. Genel Olarak

Refakatsiz çocuklar, düzensiz göç hareketleri sonucunda veya sonradan ailesinden veya kendisinin bakımını üstlenen yetişkin(ler)den ayrı düşmüş olması itibarıyla, ülkemizde bulunan diğer çocuklardan ayrılmaktadır. Bununla birlikte, isminden de anlaşılacağı üzere, bu çocuklar yine de çocuktur. Dolayı-

³⁵ Yukarıdaki hükümler karşısında yetişkin akrabalarının veya yakınlarının Türkiye’de bulunması durumunda çocuğun “refakatsiz” sayılıp sayılmadığı hususunun muğlak kaldığı yönünde bkz. Sizer, 143.

ıyla, çocuğun üstün menfaati, ayrımcılık yasağı gibi çocukların korunmasına ilişkin uluslararası alanda benimsenen ilkeler, bu çocuklar bakımından da geçerlidir. Hatta bu konudaki kimi hak ve ilkeler, çocuğun refakatsiz olup olmadığının tespitiyle buna bağlı olarak yapacakları işlemler bakımından çocuğun konumu nedeniyle özel bir önem arz etmektedir. Zira çocukların korunmasına ilişkin temel düzenleme niteliğinde olan³⁶ ÇHS hükümlerinden kaynağını alan pek çok hak, refakatsiz çocuklar bakımından da uygulama alanı bulacaktır³⁷. Bu bakımdan, refakatsiz çocukların ÇHS’de yer alan bu haklarına riayet edilmemesi, devletlerin ÇHS m.22’de öngörülen yükümlülüğe aykırı davranmalarını anlamına gelecektir. Keza, bu aykırılık, aynı zamanda doğrudan refakatsiz çocuklara ilişkin hükümler ihtiva etmese de bu tür çocukların kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı gibi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS)³⁸ kapsamındaki haklarının ihlaline yol açabilir. Zira devletlerin ülkelerinde bulunan ve yaşı gereği savunmasız durumdaki bu çocuklara bakmakla ve bu tür çocuklara onlara uygun yerlerde barındırma ve yardım sağlama sağlamakla yükümlü olduklarını ortaya koyan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatları bulunmaktadır³⁹.

Bu açıklamalar bizi, Türk makamlarının refakatsiz çocukların korunmasına ilişkin kaynağını uluslararası sözleşmelerden alan aşağıdaki hak ve ilkelerin refakatsiz çocuklara ilişkin işlemlerde göz önünde bulundurması gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır. Dolayısıyla, aşağıda bu çocukların korunmasına yönelik temel ilkelerin Türk hukukunda nasıl ele alındığını inceleyeceğiz.

B. Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi

ÇHS ile benimsenen temel ilkelerden biri olan çocuğun yüksek yararı, çocuklarla ilgili alınacak her türlü karar ve işlemlerde gözetilmesi gereken bir ilke olarak, refakatsiz çocuklar bakımından da uygulama alanı bulmaktadır⁴⁰. ÇHS m.3’te, kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren

³⁶ Ekşi, Çocuklar, 563; Feriha Bilge Tanrıbilir, Çocuk Haklarının Uluslararası Korunması ve Koruma Mekanizmaları, (Yetkin 2011), 70-71.

³⁷ Genel Yorum, para.12ff.

³⁸ RG: 19.3.1954-8662.

³⁹ Örneğin bkz.: Rahimi v. Yunanistan, no.8687/08, 5.4.2011; Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta, nos. 25794/13 ve 28151/13, 22.11.2016; Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika no.13178/03, 12.10.2006; Khan v. Fransa, no.12267/16, 28.2.2019; SH.D. ve Diğerleri v. Yunanistan ve Diğerleri, no.14165/16, 13.6.2019; Moustahi v. Fransa no.9347/14, 25.6.2020 (<https://hudoc.echr.coe.int>, 22.1.2022).

⁴⁰ Genel Yorum, para.19; Inter-Agency, 17; Eda Yakmaz, ‘Statü Belirleme Sürecinde Türkiye’de Bulunan Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Durumu’, IMPR Humanitarian (2014)1(Şubat), 1, 9.

bütün faaliyetlerde, çocuğun yüksek yararının temel düşünce olması gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla, taraf devletler göç ve ilticaya ilişkin işlemlerde çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurmamak durumundadır⁴¹. Bu sebeple, bir çocuğun gerçekten refakatsiz olup olmadığından yaşının tespitine, statü belirleme işlemlerinden hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınmasına kadar pek çok husus hakkında karar verilirken bu ilkenin yetkili makamlarca dikkate alınması gerekmektedir⁴².

AB hukukunda da benimsenen⁴³ bu ilke YUKK'un çeşitli hükümlerinde de yer almaktadır. İlk olarak YUKK'un insani ikamet iznini düzenleyen 46. maddesinde "çocuğun yüksek yararı söz konusu olduğunda" insani ikamet izni verilebileceği öngörülmüştür (YUKK m.46/1/a). Söz konusu ilkeye, YUKK m.66/1/a c.1'de refakatsiz çocuklarla ilgili işlemlerde uyulması gereken temel bir ilke olarak açıkça düzenlenmiştir: "*Refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır.*". UY m.123/2'de de refakatsiz olduğu tespit edilen çocuk hakkında yapılacak işlemler yapılırken çocuğun yüksek yararının göz önünde bulundurulacağı belirtilmiştir. Çocuğun refakatsiz olup olmadığının tespiti, kabul ve barınma merkezlerinde sevklerle buradaki hizmetlere dair işlemlerde de onun yüksek yararının gözetileceği RÇY m.6'da açıkça ifade edilmiştir. Bu itibarla, refakatsiz olarak Türkiye'ye gelen veya Türkiye'de bulunan bir çocuğun statüsünün belirlenmesi sürecinde ve sonrasında yapılacak her işlemde onların üstün ve öncelikli yararları dikkate alınarak hareket edilecektir.

Son olarak, bu ilke çocuğun geri gönderilmeme, aile birleşimi, özel hayatın ve kişisel verilerinin korunması, kişisel görüşlerini özgürce ifade edebilme gibi haklarını kullanabilmesiyle de yakından ilişkilidir. Refakatsiz çocuğun bu haklardan yararlanmasının onun menfaatine olup olmadığının tespitinde çocuğun yüksek yararı ilkesi esas alınarak karar verilecektir/verilmelidir.

C. Çocuğun Ayrımcılıktan Korunması

Çocuk hakları ve çocukların korunması konusunda uluslararası alanda kabul edilen bir diğer ilke ayrımcılık yasağıdır. ÇHS m.2'de taraf devletler,

⁴¹ Goodwin-Gill/McAdam, 527; Ekşi, Çocuklar, 564; Odman, 70; Yakmaz, 9; Işıl Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, (3.Bası, Seçkin, 2018), 326; Thoko Kaime, 'The Normative Framework for Children's Rights in Refugee Situations', *An Introduction to International Refugee Law*, (Eds.) Rafiqul Islam/Jahid Hossain Bhuiyan, (Martinuss Nijhoff, 2013), 411-412.

⁴² Genel Yorum para.19-22; Odman, 60; Meltem İneli Ciğer ve Mehmet Ali Küçükçavuş, 'Uluslararası Hukuk, Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İltica Taleplerinin Kayıt Altına Alınması' TAAD (2022)13(49), 349, 357; *Handbook on European law Relating to Asylum, Borders and Immigration*, European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 2020, 283-284.

⁴³ Handbook, 284.

Sözleşmede yer alan kendi yetki alanlarında bulunan her çocuğa kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüleri nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanıyacaklarını taahhüt etmiştir. Bu hükmün amacı, çocuğu keyfi uygulamalara karşı korumaktır⁴⁴. YUKK'ta ve diğer mevzuatta ayrımcılık yasağına ilişkin açık bir hüküm olmadığı gibi refakatsiz çocuklara özgü bir hüküm de bulunmamaktadır⁴⁵. Ancak, ÇHS'ne taraf bir devlet olarak, Türkiye'de bulunan refakatsiz çocuklar hakkında yapılacak her türlü işlem ve alınacak kararda bu ilkeye riayet edilmesi gerektiği şüphesizdir.

Bu ilke, öncelikle çocuğun refakatsiz ve ailesinden ayrılmış, mülteci, sığınmacı veya göçmen konumu nedeniyle yapılabilecek ayrımcılığı özellikle yasaklamaktadır. Bu ilke uyarınca bir çocuğun yetkili makamlarca refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş olup olmadığının tespitinde kendisinin veya ailesinin etnik, dini, sosyal, ekonomik veya başka bir statü nedeniyle ayrımcı bir muameleye tabi tutulmaması gerekir. Bu kapsamda uluslararası koruma sürecinde çocuğun salt bu konumda olması, vatandaşlığı veya göçle ilgili başka bir özel durumunun olması nedeniyle diğer bireylere nazaran kendisine farklı bir muamelede bulunulmamalıdır⁴⁶. Bunun yanı sıra, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgili toplum içindeki olası negatif yaklaşımları ve damgalamaları önleyecek tedbirlerin alınması da gerekmektedir⁴⁷.

Refakatsiz çocukların statü belirleme sürecinde sahip oldukları haklarla kendilerine sunulacak imkânlar bakımından da ayrımcılık yasağına uyulmalıdır. Bir çocuğun refakatsiz olup olmadığının tespitinden çocuğun kabul ve barınma merkezlerine kabulüyle burada alacakları hizmetlere kadar pek çok konu YUKK m.88-89 ile RÇY'de ayrıntılı olarak düzenlenmiş, böylece benzer konumdaki Türk vatandaşı çocuklara sunulan imkânlar aynen bu çocuklara da tanınmıştır. Bu yönüyle, Türk mevzuatının ayrımcılık yasağıyla uyumlu olduğu söylenebilecektir.

D. Kişisel Görüşlerini Özgürce İfade Edebilme Hakkı

Refakatsiz çocuk kategorisine sadece bebeklik çağındaki değil, ergenlik dönemine kadar pek çok yaş grubundaki çocuk girdiğinden, bu çocuklar hakkındaki her türlü işlem yaşı ve olgunluk düzeyi dikkate alınmak suretiyle yürütülmelidir.

⁴⁴ Tanrıbilir, 71-72; Başar, 13.

⁴⁵ Esasen ayrımcılık yasağı ilkesine bir madde olarak YUKK tasarisında yer verilmesi gerektiği Türkiye Büyük Millet Meclisi çeşitli komisyonlarca belirtilmiş, ancak yasalaşma sürecinde böyle bir hükme yer verilmemiştir. Bkz.: Çevrimiçi, <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss310.pdf>,20.3.2023.

⁴⁶ Kaime, 408-409.

⁴⁷ Genel Yorum, para.18.

Bu husus, aynı zamanda çocuğun yüksek yararıyla yakından ilgilidir. Zira bir çocuk hakkında alınacak tedbire karar verilirken onun için neyin en iyi olduğunun tespit edilebilmesi için görüşlerine başvurulması, aynı zamanda çocuğun yüksek yararının gözetilmesinin bir gereği ve sonucudur⁴⁸. Bu amaçla ÇHS m.12’de görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olduğu öngörülmüştür.

Çocuğun görüşüne, onun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak özen göstermesi gereken devlet kurumları, konu refakatsiz çocuklar olduğunda da aynı özeni fazlasıyla göstermelidir. Zira bu çocuklar, bir boşanma davasında velayeti tartışma konusu olan bir Türk vatandaşı çocuktan farklı olarak, buldukları ülkenin tamamen yabancı olmak bir yana, kimsesiz ve savunmasız durumdadır. Bu bağlamda, refakatsiz çocukların bulunmasında ilgili kuruluşa yerleştirilinceye uluslararası korumadan yararlandırılmasından aile birleşiminin sağlanmasına kadar her konuda, yaşı ve olgunluk seviyelerine bağlı olarak görüşlerine başvurulmalıdır⁴⁹. Bu çocukların fikirlerini en etkin şekilde iletebilmeleri için onlara sağlıklı ve doğru bilgilendirme yapılmalı, bu bilgilendirmeler çocuk psikolojisi konusunda yetkin uzmanlar tarafından yaş ve cinsiyet duyarlı bir biçimde yapılmalıdır.

Çocuğun bu konular hakkında görüşünün alınabilmesi, öncelikle onun bilgilendirilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla, çocuk hakkında bilgi edinilmesi gereken hallerde çocuğun olgunluk düzeyi ve hukuki anlayış seviyesine uygun olarak bilgilendirilmelidir⁵⁰. Buna ilaveten, kendilerine yasal temsilci (vasi) atanması, barınması veya yetişkin akrabalarının yanına ya da koruyucu ailenin yanına yerleştirilmesi (UY m.123/2/a), uluslararası koruma başvurusu süreci, yaş tespitiyle ilgili işlemlerle bunların amacı, kendisine ilgili kuruluşlarda sunulacak hizmetler, uygun sayılan kişilerle (örneğin menşe veya hedef ülkedeki akrabaları ile) veya BMMYK gibi kuruluşlarla iletişim kurması, ülkede bulunan diğer kardeşleriyle görüşme, aile birleşimi veya iltica talebi varsa yapmış olduğu bu talepleri hakkında periyodik olarak bilgilendirilmesi ve benzeri birçok konuda (RÇY m.10) çocuğun diğer bireylerin veya kamu makamlarının etkisi olmaksızın bilgilendirilmesi ve görüşleri doğrultusunda hareket edilmesi gerekmektedir.

Çocuğun fikirlerinin alınabilmesi, aynı zamanda bu çocuklara etkili bir iletişim vasıtasının sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Bu itibarla, çocuklarla yapılacak mülakatların çocukların fiziksel, psikolojik, duygusal durumları konusunda yeterli bilgiye sahip nitelikli personel refakatinde yapılmalıdır⁵¹.

⁴⁸ Öktem, 141-142; Tanrıbilir, 73; İneli Ciğer ve Küçükçavuş, 357; Başar, 13; Kaime, 416-419.

⁴⁹ Genel Yorum, para.25; Odman, 71.

⁵⁰ Genel Yorum, para.25.

⁵¹ Genel Yorum, para.25; Çiçekli, 332.

UY m.123'te de çocukların mülakatlarının onlara en uygun ortamda yapılacağı, bu mülakatlarda çocuk gelişimci, sosyal çalışmacı, psikolog gibi uzman kişilerin veya ebeveyninin ya da yasal temsilcisinin yanında bulunabileceği öngörülmüştür. Çocukla ilgili alınan kararlarda ilgili uzmanın görüşüne de yer verilmesi gerektiği ile çocuğun bütün taleplerini açık bir biçimde ifade edememiş olabileceğinin karar aşamasında dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir (UY m.123/2/f-h). Bu bağlamda, bu çocuklar yabancı olduklarından büyük ihtimalle tercümana ihtiyaç duyulacaktır. Uluslararası koruma başvurularında yapılacak mülakatlarda tercüman yardımının alınabileceği YUKK m.70/2'de belirtildiği gibi, RÇY'de bu çocuklarla ilgili işlemlerde ihtiyaç duyulması halinde tercüman yardımının sağlanabileceği (RÇY m.10/u) öngörülmüştür. Hatta refakatsiz çocukların özellikle ilk tespit edildikleri zaman zarfında çoğunluğunun Türkçe bilmeyebilecek olması ihtimali karşısında tercüman yardımı bir zaruret olarak ortaya çıkacaktır⁵².

E. Özel Hayatlarının ve Kişisel Verilerinin Korunması

ÇHS m.16 uyarınca bir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı, onur ve itibarına saldırılamayacağı gibi, çocuk bu saldırılara karşı korunma hakkına sahiptir. Buna göre devletler, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış bir çocuğa ilişkin olarak edinilen bilgilerin gizliliğini sağlamakla yükümlü kılınmıştır⁵³. Bu yükümlülük, YUKK m.94 ve sair mevzuatta da kabul edilmiştir. Uluslararası korumaya ilişkin hükümler arasında yer alan YUKK m.94 ile UY m.116'da uluslararası koruma başvuru sahibinin ve statü sahibinin tüm bilgi ve belgelerinde gizliliğin, çocuklarla ilgili bilgi paylaşımında çocukların yüksek yararının esas olduğu ifade edilmiştir⁵⁴. Bu bağlamda, refakatsiz ve uluslararası koruma süreci başlatılan çocuklarla ilgili toplanan veya bu çocuklardan edinilen tüm bilgilerin güvenliğinin sağlanması gerekmektedir⁵⁵. Bu bilgilerin üçüncü kişilerle paylaşılması, bazı özel hallerde bu çocukların psikolojik, toplumsal ve bedensel olarak daha fazla zarar görmesine yol açabilecektir. Bu sebeple, ancak YUKK m.94/2'de ve UY m.116'da öngörülen hallerde bu bilgi ve belgelerin üçüncü kişilerle paylaşılabilmesine izin verilmiştir⁵⁶. Kimi hallerde çocuk hakkındaki bilgilerin ilgili kurum veya uluslararası kuruluşlarla paylaşılması çocuğun menfaatlerinin bir gereği olarak ortaya çıkabilir.

⁵² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Neva Övünç Öztürk, Mültecinin Hukukî Statüsünün Belirlenmesi, (Seçkin, 2015), 457.

⁵³ Genel Yorum para.29.

⁵⁴ Bu konuda bkz. Öztürk, 452.

⁵⁵ Genel Yorum para.30; İneli Çiğner ve Küçükçavuş, 363.

⁵⁶ Bu konuda bkz. İneli Çiğner ve Küçükçavuş, 362-363.

F. Geri Gönderilme Yasası

Geri göndermeme ilkesi, uluslararası insan hakları ve mülteci hukukunda genel kabul gören bir ilke olarak, ülkemize gelerek sığınma talep eden refakatsiz çocuklar bakımından da uygulama alanı bulacaktır⁵⁷. Cenevre Sözleşmesi m.33'te yer alan geri göndermeme ilkesi, Türk hukukunda YUKK m.4'te geri gönderme yasağı adıyla düzenlenmiştir⁵⁸. Bu hükme göre, “*bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez*”. Türk yabancılar hukukunda benimsenen bu ilke/yasak uyarınca, ülkemize gelen/ülkemizde bulunan refakatsiz çocuğun, geri gönderilmesi halinde söz konusu maddede belirtilen sebeplerle hayatı veya hürriyeti tehdit altına girecekse, menşe ülkesine iade edilmesi mümkün değildir⁵⁹.

Şüphesiz ki, refakatsiz çocuklar menşe ülkelerine gönüllü geri dönüş talebinde bulunabilir. Bu talepler, çocuğun görüşünün dikkate alınabileceği yaş ve olgunlukta olması halinde ve uzmanların görüşleri doğrultusunda dikkate alınır ve kendisine gönüllü geri dönüş desteği sağlanabilir. Ancak, gönüllü geri dönüşü izin verilmesinin sınırını geri gönderme yasağının çizdiğini belirtmeliyiz. Zira ülkemize yasal olmayan bir şekilde giriş yapan veya ikamet eden yetişkin yabancıardan farklı olarak, menşe ülkesine geri gönderilmesi söz konusu olan kişinin refakatsiz bir çocuk olduğundan, bu yasağının uygulanmasında onların bu durumları özel olarak dikkate alınmalıdır. Çocuğun menşe ülkeye, hatta üçüncü bir ülkeye gönderilmesi halinde kendisine yönelik telafisi mümkün olmayan zararların meydana gelebileceği konusunda sağlam temellere dayanan şüphelerin varlığı halinde gönüllü geri dönüşü veya üçüncü bir ülkeye gönderilmesine karar verilmemelidir ki bu zaten çocuğun yüksek yararının bir gereğidir.

G. Aile Birliği İlkesi ve Aile Birleşimi Hakkı

Refakatsiz çocuklar, kendi aile ortamlarından geçici veya sürekli biçimde yoksun kalmış çocuklardır⁶⁰. Bu bakımdan ister sığınılan ülkede ister menşe ülkede veya ister üçüncü bir ülkede olsun, ailenin (bireylerinin) yeniden birleş-

⁵⁷ Genel Yorum, para.26.

⁵⁸ Ekşi, Yabancılar, 63.

⁵⁹ Geri gönderme yasağı hakkında bkz.: Aslı Bayata Canyaş, ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi’, Hacettepe HFD, (2015)5(1), 73, 73ff; Gökhan Taneri, *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-Refoulement) İlkesi*, (Bilge 2012), 45ff; Bülent Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, (Seçkin, 2009) 79ff.

⁶⁰ Genel Yorum, para.39.

mi, tüm çocuklar için olduğu gibi bu çocuklar bakımından da bir önceliktir⁶¹. Zira çocukların tanıdıkları ve güvendikleri insanlarca bakılmaları halinde psikolojik ve sosyal olarak iyileşmelerinin sağlanması olasılığı daha fazla olduğundan, aile birleşimi çocuklar bakımından hayati önem taşımaktadır⁶². Diğer yandan, bir çocuğun ülkede bulunan diğer aile bireyleriyle bir araya gelmelerinin sağlanması veya aile birleşimine yönelik olarak refakatsiz çocukların menşe ülkeye veya üçüncü bir ülkeye geri dönüş kararının verilmesi, çocuğun yüksek yararı ilkesine uygun olmalıdır⁶³. Bu itibarla, ÇHS m.9/1'in taraf devletlere ülkelerinde bulunan refakatsiz çocukların aileleriyle kavuşturulması konusunda gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü getirdiğini söyleyebiliriz.

Türk hukukunda ise, refakatsiz çocukların aile birleşiminin sağlanmasına yönelik özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Diğer yandan, RÇY'nin çeşitli hükümlerinden uluslararası koruma başvurusunda bulunan veya korumadan yararlanan refakatsiz çocukların aile birleşim taleplerinde bulunmasının mümkün olduğu anlaşılmaktadır. RÇY m.10/n'de çocuğun menşe ülke veya hedef (üçüncü) ülkede aile birleşimi talebi varsa ailenin izinin sürülmesi için çocuğun talebinin İl Göç İdaresi Müdürlüğüne (İGİM, Müdürlük) bildirileceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, 2014 Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY)⁶⁴ kapsamına giren refakatsiz çocukların aile birleşim talepleri beklenmeksizin aile birleşimine ilişkin işlemlere başlanacağı öngörülmüştür (GKY m.49/2). Böylece, çocuğun menşe veya üçüncü bir ülkede aile bireyleriyle bir araya gelmesi konusunda gerekli işlemlerin ve sürecin yürütüleceği öngörülmüş, ancak bu hükümlerde aile birleşiminden yararlanmak isteyen çocuğun söz konusu talebinin hangi şartlar altında reddedileceğine değinilmemiştir. Dolayısıyla, uluslararası veya geçici korumadan yararlınsın veya yararlanmasın, bir refakatsiz çocuğun menşe veya üçüncü bir ülkedeki aile bireyleriyle aile birleşiminin sağlanmasına ilişkin karar alınırken, başta çocuğun yüksek yararı olmak üzere, ÇHS m.9'daki kriterlerden hareket edilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

III. TÜRK HUKUKUNDA REFAKATSİZ ÇOCUKLARA SAĞLANACAK KORUMA

A. Genel Olarak

Refakatsiz çocuk, buraya kadar verilen tanım ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Tür-

⁶¹ Kaime, 421; Inter Agency, 63.

⁶² Jason Pobjoy, 'Chapter 41: Refugee Children', *The Oxford Handbook of International Refugee Law*, (Eds). Cathryn Costello/Michelle Foster/Jane McAdam, (OUP 2021), 745, 759; Inter Agency, 50.

⁶³ Kaime, 422; Genel Yorum, para.82; Odman, 84; Inter Agency, 63.

⁶⁴ RG: 22.10.2014-29153.

kiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuktur. Bu tanımdan yola çıkılırsa, bir çocuğun refakatsiz çocuk olarak nitelendirilmesi bakımından, onun gelmiş olduğu devletin yanı sıra Türk vatandaşlığına sahip olup olmadığına herhangi bir öneminin olmadığı düşünülebilir. Ancak bu kavramla kastedilen, herhangi bir yetişkinin sorumluluğu altında olmayan ve Türk vatandaşlığına da sahip olmayan çocuktur. Zaten refakatsiz çocuklara ilişkin m.66 hükmü YUKK'un Uluslararası Koruma başlığı altında yer almaktadır ve özel ihtiyaç sahipleri arasında gösterilen (YUKK m.3/1) bu çocuklara uluslararası koruma başvurularında onlara öncelik tanınacaktır (YUKK m.67). Türk hukukunda uluslararası korumadan sadece yabancılar yararlanabileceğinden, bu çocukların da yabancı olduğu varsayılmıştır. Hatta RÇY m.8'de açıkça "*ülkemiz sınırlarında bulunan yabancı uyruklu çocukların refakatsiz olup olmadığı*" ifadesine yer verilmesi de bu hususu ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, uluslararası koruma (veya geçici koruma) sadece Türk hukukuna göre refakatsiz olduğu tespit edilen yabancı çocuklara tanınacaktır.

Refakatsiz çocukların uluslararası korumadan yararlanabilmesi, doğal olarak onların gerçekten refakatsiz olup olmadığına ve on sekiz yaşından küçük olup olmadığına tespitine bağlıdır. Yetkili makamlarca YUKK ve sair mevzuata istinaden yapılacak araştırma ve tespit sürecinde çocuğun yabancı olup olmadığına tespiti anlamına da gelecektir. Zira ülkemiz sınırlarına gelen veya ülkemizde bulunan bir çocuğun refakatsiz olup olmadığı tespit edilirken, yapılacak araştırma ve mülakat neticesinde Türk vatandaşı olduğu da tespit edilebilir. Örneğin, konuşmasından veya yaşadığı şehre/köye veya ailesine ilişkin verdiği bilgilerden, üzerinde bulunan belgelerden ya da sınır kapısına beraber geldiği ya da civarında bulunan kişilerin beyanlarından çocuğun yabancı/Türk vatandaşı olduğu anlaşılabilir. Başka bir ihtimal olarak, Türk vatandaşı anne veya babasının var olabileceğine dair kuvvetli ihtimallerin olması halinde artık bu çocuk YUKK kapsamında refakatsiz çocuk olarak nitelendirilmeyebilecektir. Dolayısıyla, bir çocuğun refakatsiz olup olmadığına tespiti bu yönüyle de önem arz etmektedir.

B. Uluslararası Koruma

1. Genel Olarak

Refakatsiz çocuklar, YUKK m.65-90 arasında düzenlenen uluslararası korumadan yararlanabilecek kişiler arasında kabul edilmiştir. Uluslararası koruma talebinde bulunan yabancılara sağlanacak korumanın kapsamı, türleri ve bu konuda izlenecek usule ilişkin kurallar, prensip olarak refakatsiz çocuklar bakımından da uygulanacaktır⁶⁵. Buna ilaveten, Kanunda bu çocuklar bakımından özel düzenlemelere yer verilmesi halinde bu düzenlemeler uygulanacaktır.

⁶⁵ İneli Ciğer ve Küçükçavuş, 362.

Bu çocukların uluslararası koruma sürecinin başlaması, yürütülmesi ile yetkili makamların nasıl hareket etmesi gerektiğine dair kuralların çoğu UY ve RÇY’de yer almaktadır. Uluslararası korumadan yararlanacak olanın bir çocuk olması nedeniyle getirilen bu kurallar, aslında yukarıda değindiğimiz çocukların korunmasına ilişkin temel ilkelerin bir iç hukuka yansımaları niteliğindedir. Bu amaçla, aşağıda bu çocukların uluslararası koruma sürecinin başlaması, yürütülmesi ve sonuçlanmasını, ardından özel bir önem arz ettiğinden refakatsiz çocuk olup olmadığının tespiti konusunu, ardından kendilerine verilecek uluslararası koruma statüsünü inceleyeceğiz.

2. Refakatsiz Çocuklar İçin Uluslararası Koruma Sürecinin Başlaması ve Yürütülmesi

Uluslararası koruma, valiliklere veya sınır kapılarında kolluk birimlerine yapılacak başvuru üzerine sağlanacaktır. Bunun için ülkeye yasa dışı yollarla giriş yapılmış olması veya yasa dışı olarak ikamet ediliyor olması tek başına başvurunun yapılmasına veya dikkate alınmasına engel olmamaktadır, ancak başvurunun makul süre zarfında yapılması gerekmektedir (YUKK m.65/4). Herhangi bir ebeveyninin refakatindeki çocuklar adına ebeveynleri başvuruda bulunabilecektir (YUKK m.65/3). Refakatsiz çocukların, YUKK m.66/1’de tek başlarına başvuru yapabilecekleri öngörülmüştür⁶⁶.

Görüldüğü üzere, uluslararası koruma için “ilgili yabancıya talepte bulunması” prensibinden hareket edilmiştir. Ancak, on sekiz yaşından küçük bu çocuklar arasında yaş ve olgunluğu nedeniyle bu yönde talebini ve iradesini ortaya koyamayacak durumda olanlar da bulunabilir. Belirli bir yaş ve olgunluktaki çocuklar ise, arkadaş veya çevrelerinden ya da ilgili kuruluşlardan öğrenmedikçe, uluslararası korumanın ne anlama geldiği konusunda bir bilgi veya bilince sahip olmayabilir. Bu bakımdan, bu çocukların, uluslararası korumadan yararlanabilmek için mutlaka başvuruda bulunmalarını beklemenin yerinde olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Bu belirsizliğin RÇY hükümleriyle ortadan kaldırıldığı da anlaşılmaktadır. RÇY m.6/1’de refakatsiz çocuğun uluslararası koruma başvurusunun İGİM’ce yapılacağı öngörülmüştür. Böylece, çocuk adına uluslararası koruma ve sair işlemleri yürütmek bakımından Müdürlüklere resen harekete geçme yetkisi verilmiştir. Şüphesiz çocuğun menfaatinin gözetilmesi bakımından yerinde olmakla birlikte, çocuk Türk hukukundaki statüsünü ilgilendiren böyle bir konu hakkında yaşı ve olgunluğu dikkate alınarak bilgilendirilmeli ve görüşü alınmalıdır.

Refakatsiz çocukların uluslararası koruma başvurusu, kayıt altına alınması, yabancı kimlik numarası verilmesi ve kayıt belgesi verilmesine ilişkin iş ve işlemler İGİM’ce yapılacaktır⁶⁷ (RÇY m.6/1/a). Başvuruyla ilgili işlemler

⁶⁶ Bkz. Asar, 252-254; İneli Ciğer ve Küçükçavuş, 363ff.

⁶⁷ Bu yönüyle İGİM’in bir nevi bu çocukların nüfus işlemlerini de gerçekleştirdiği yönünde

valiliklerce yürütülecek, başvuru sahibine uluslararası koruma başvuru sahibi kimlik belgesi verilecektir. Başvurunun, kayıt tarihinden itibaren en geç altı ay içinde Göç İdaresi Başkanlığı tarafından sonuçlandırılacağı, kararın bu süre içinde verilememesi halinde başvuru sahibinin bilgilendirileceği öngörülmüştür. Başkanlık başvuru hakkında nihai kararı verme yetkisini valiliklere devredebilecektir (YUKK m.78).

Çocuk, kaydı alındıktan sonra ASHB'nın ilgili il müdürlüğüne yönlendirilecektir (RÇY m.6/1/d). Bu noktada, çocuk hakkında ÇKK hükümleri uyarınca acil koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınması söz konusu olabilir. Bunun dışında, UY m.123/2'de çocuğun, yüksek yararı da gözetilerek derhal ASHB tarafından koruma altına alınacağı, ASHB tarafından uygun barınma ve kabul merkezlerine veya yetişkin akrabalarının veya koruyucu aile yanına yerleştirileceği öngörülmüştür. On altı yaşını doldurduğu tespit edilen çocukların, düzensiz göçmen⁶⁸ olduklarının tespiti ve özel şartların da sağlanması kaydıyla, geri gönderme merkezlerinde; uluslararası koruma başvurusu veya statüsü sahiplerinin ise kabul ve barınma merkezlerinde barındırılabilmesi öngörülmüştür.

Kayıt altına alınan refakatsiz çocuklara ilişkin yapılacak değerlendirmelerde diğer başvurulara nazaran uyulması gereken farklı kurallar bulunmaktadır. İlk olarak, bu tür çocuklar, YUKK m.3/1/1'de özel ihtiyaç sahibi tanımına istinaden, özel ihtiyaç sahipleri arasında gösterilmiştir. YUKK m.67/1'de Kanunun Uluslararası Koruma başlıklı üçüncü kısmında yazılı hak ve işlemlerde özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınacağı öngörüldüğünden, bu tür çocukların refakatsiz olduğunun kolluk kuvvetlerince (ilk araştırma sonucunda) tespitinden sonra kayıt altına alınma, statü belirleme ve mülakat işlemlerinde kendilerine öncelik tanınacaktır (YUKK m.67/1). İkinci olarak, YUKK m.79'da öngörülen hızlandırılmış değerlendirmenin refakatsiz çocuklar bakımından uygulanması yasaklanmıştır (YUKK m.79/4).

Refakatsiz çocukların başvuruları, kendileriyle yapılacak mülakat(lar) neticesinde sonuçlandırılacaktır. Başvuruların değerlendirilmesi amacıyla yapılacak mülakatlara ilişkin genel kurallar YUKK m.75'te, mülakatların yürütülmesine ilişkin diğer hususlar UY m.81-89'de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Refakatsiz çocuklar bakımından da geçerli olan bu hükümlerle beraber, UY'de ve RÇY'de özellikle mülakatlara ilişkin özel hükümler de uygulanacaktır. Özel ihtiyaç sahipleri kategorisinde olduğundan, çocukların bu durumları mülakatlarda göz önünde bulundurulacaktır (UY m.85/3). Esasen, refakatsiz çocukların mülakatına yönelik ayrıntılı hükümlere yer verilmesinin diğer bir

bkz. Yolalan, 55.

⁶⁸ Düzensiz göçmen kavramına YUKK m.3/1/1'da "Göç" tanımı altında yer verildiği görülmektedir. Buna göre, düzensiz göç "yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını" ifade etmektedir.

sebebi de kendilerine uluslararası koruma statüsü verilmesini sağlayacak refakatsizlik olgusunun gerçekten var olup olmadığının tespiti. Dolayısıyla bu çocuklarla yapılacak mülakatlarda dikkat edilmesi gereken hususların neler olduğunu aşağıda ele alacağız.

3. Çocuğun Refakatsiz Olup Olmadığının ve Yaşının Tespiti

Bir çocuğa refakatsiz çocuk olması nedeniyle uluslararası koruma statüsü verilebilmesi, yapılacak araştırma neticesinde gerçekten refakatsiz ve on sekiz yaşından küçük olup olmadığının tespitine bağlıdır. Bu tespit yapılmadan bir çocuğa refakatsiz çocuk olduğu gerekçesiyle uluslararası koruma statüsü verilmesi mümkün değildir. Özellikle uluslararası koruma statüsünün bu şekilde daha kolay elde edilebilir olması nedeniyle, aslında refakatsiz çocuk olmamasına rağmen bu nitelikte olduğunu beyan eden kişilere rastlanmaktadır⁶⁹. Bu sebeple, uluslararası koruma statüsünün verilmesiyle çocuk hakkında uygulanacak tedbirlerin belirlenmesi bakımından çocuğun refakatsiz ve on sekiz yaşından küçük olduğunun tespiti kritik öneme sahiptir⁷⁰.

Çocuğun refakatsiz olup olmadığının araştırılması ve tespiti, kolluk makamlarınca yönlendirildiği İGİM’ce yürütülecektir (RÇY m.6/1/1). Bu kapsamda, ilk olarak çocuğun kimliği, hangi devlet vatandaşlığına sahip olduğu, yaşadığı şehir, ebeveynlerinin veya akrabalarının adlarıyla iletişim bilgileri gibi çocukla ilgili her türlü bilgiyi temin etmek suretiyle gerçekten refakatsiz olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca, çocuk hakkında elde edilecek bu bilgiler, çocuğun kardeşleri veya akrabalarıyla bir araya gelmesi veya üçüncü bir ülkedeki ebeveynleriyle aile birleşiminin sağlanması, kendisinin hangi kuruluşta barındırılacağıyla çocuğa verilecek hizmetlerin tespiti gibi konularda da yol gösterici olacaktır⁷¹.

Bu amaçla, yetkililerin nasıl hareket etmesi, özellikle çocuklarla yapılacak mülakatlarda hangi hususların gözetilmesi gerektiği UY m.123/f-h ve RÇY hükümleriyle belirlenmiştir⁷². Buna göre, çocuğun mülakatı, onlara en uygun ortamda yapılacak, mülakatta idare tarafından belirlenen psikolog, çocuk gelişimci, sosyal çalışmacı, ebeveyni veya yasal temsilcisi hazır bulundurulabilecektir. Bu çocuklar, herhangi bir yetişkinin korumasından yoksun olmaları nedeniyle bu süreçte psikolojik ve/veya fiziki olarak ciddi tehlikelere maruz kalmış olma, ülkenin yabancı olması, dil problemi ve entegrasyon sorunları gibi ciddi handikaplara sahiptir. Bu sebeple, yapılacak bütün görüşmeler, çocukların psikolojik, duygusal ve fiziksel gelişimleri konusunda yeterli bilgiye

⁶⁹ Benzer yönde bkz. Handbook, 288.

⁷⁰ Handbook, 288.

⁷¹ Handbook, 288.

⁷² Başvuru sahibinin kendini ifade etme ve idarenin gerçeği bulma faaliyeti olarak nitelendirilen mülakatın yapılışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Asar, 268-271.

sahip nitelikli personel tarafından yapılacaktır. Bu amaçla, karar aşamasında, çocuğun bütün taleplerini açıkça ifade edememiş olabileceğinin dikkate alınacağı, mülakat görevlisinin mülakat raporunu hazırlarken mülakata katılan uzmanın görüşlerinden de faydalanılabileceği belirtilmiştir.

Uluslararası koruma başvurusunun akıbetiyle kendisine sağlanacak koruyucu ve destekleyici tedbirlerin devamı bakımından asıl önem arz eden husus, çocuğun on sekiz yaşından küçük olduğunun tespitidir. Fiziki görünüşü itibarıyla bir çocuğun on sekiz yaşından küçük olduğunun objektif olarak anlaşılması hali dışında, belirli bir yaş ve olgunluğa sahip bireylerin on sekiz yaşından küçük olup olmadığı kolaylıkla tespit edilemeyebilir. Özellikle on sekiz yaşından küçük olduğunu iddia eden bir bireyin yanında yaşını gösterir herhangi bir belgenin bulunmadığı hallerde yaş tespitine ihtiyaç duyulmaktadır⁷³. Zira bu tür çocuklar bakımından beyan edilen yaşla fiziksel görünümü arasında tutarsızlıklar olabileceğinden bunların beyan ettiği yaşa istinaden hareket etmek sağlıklı olmayacaktır. Bu itibarla, çocuğun yaşının tespitinde nasıl hareket edilmesi gerektiği konusu özel olarak düzenlenmiştir⁷⁴.

YUKK m.66/1/b ve UY m.123/2/b’de yaşı bir belgeyle kanıtlanamayan ve on sekiz yaşından büyük olabileceği şüphesi bulunan kişilerin fiziksel ve psikolojik değerlendirme içeren kapsamlı yaş tespitinin valiliklerce yaptırılacağı öngörülmüştür. RÇY’de ise yaş tespitine ilişkin raporun İGİM’ce alınacağı belirtilmiştir⁷⁵. Bu amaçla, gerekli raporun alınması konusunda İGİM, tam teşekküllü bir devlet hastanesine veya Adli Tıp Kurumu’na başvuracak, bu kurumlarca verilen rapor doğrultusunda hakkında hareket edecektir. Yalnız her çocuk için değil, sadece beyan ettiği yaşla fiziki durumu arasında tutarsızlık bulunan, bu sebeple on sekiz yaşından büyük olduğu şüphesi altındaki çocuklara bu işlem uygulanacaktır⁷⁶. Belirtmek gerekir ki, yaşı konusunda şüphe duyulan bu kişi, yaş tespiti hakkında kesin sonuç alınıncaya kadar çocuk muamelesi görecektir⁷⁷; yaş tespiti işlemi sonucunda yaşıyla ilgili tereddüt giderilemediği takdirde çocuk olarak kabul edilecektir (UY m.123/2/c)⁷⁸.

Yaş tespiti sonucunda yaşı konusunda bir şüphe/belirsizlik ortaya çıktığında, şüpheden çocuğun yararlandırılması ve on sekiz yaşının altında olduğunu iddia eden çocuğun beyanının esas alınması, esasen çocuğun üstün yararının

⁷³ Handbook, 287-288. Yakmaz, 12; Sizer, 143.

⁷⁴ YUKK öncesi dönemde de benzer bir uygulamanın yürütüldüğü hakkında bkz. Yakmaz, 12.

⁷⁵ Yolalan, 55.

⁷⁶ Benzer yönde bkz. Pobjoy, 748-749.

⁷⁷ Pobjoy, 748-749; Yakmaz, 12; Sizer, 44.

⁷⁸ YUKK öncesi dönemde de genel kabul gören yaklaşımın bu yönde olduğu hakkında bkz. Yakmaz, 12.

gözetilmesi ilkesinin bir yansımasıdır⁷⁹. Bunun yanı sıra tabii tutuldukları işlem nedeniyle onların kişiliğini ve onurlarını zedeleyici maruz kalmamaları gerektiğini de belirtmeliyiz. Bu bakımdan, yaş tespitine yönelik testlerin, tecrübeli ve bağımsız uzmanlar tarafından toplumsal cinsiyet ve kültürel farklılıklar gözetilerek yapılması, kullanılacak teknolojik yöntemlerin teste tabii tutulan çocuk için güvenli olması ve insan onuruna aykırı bir uygulama niteliğinde olmaması gerekmektedir⁸⁰. Bu sebeple, fiziksel ve psikolojik etkilerinin yanı sıra ciddi hukuki sonuçlar doğurabilecek böyle bir süreçte on sekiz yaşından küçük olup olmadığı henüz belli olmayan bir çocuğa yasal temsilcinin atanması da gereklidir⁸¹. Böylece yasal temsilci, hem yaş tespiti sırasında çocuğa eşlik edebilecek hem de yaş tespitine yönelik olarak verilen karara karşı yargı organları önünde itiraz etme hakkını kullanabilecektir⁸². AB göç hukukunda, refakatsiz çocuğa iltica başvurusu yapar yapmaz bir yasal temsilci atanacağı öngörülmüştür⁸³. Ancak, Türk hukukunda çocuğun kolluk birimlerince bulunmasından hakkında yaş tespiti işlemine karar verilmesi anına kadar kendisine bir yasal temsilcinin atanmasına yönelik bir uygulamanın olmadığı gibi⁸⁴, bu konuda doğrudan bir düzenleme bulunmayışı önemli bir eksiklikler⁸⁵. Zira çocuğun statü belirleme işlemlerine karşı hukuki yollara başvurabilmesi, vekâlet sözleşmesine istinaden bir avukat marifetiyle temsili mümkün olmadığından, ancak onun yüksek yararını gözetmeyi kendine görev edinmiş bir yasal temsilcinin/vasinin varlığı halinde mümkün olabilecektir⁸⁶.

Çocuğun refakatsiz ve on sekiz yaşından küçük olduğunun tespiti halinde, Göç İdaresi Başkanlığı veya yetki verilmesi halinde ilgili valilik, kayıt ve mülakat aşamalarında sunulan bilgi ve belgeler ışığında, çocuğun uluslararası korumadan yararlanma kriterlerini taşıyıp taşımadığına dair ayrıntılı bir inceleme yapacaktır. Çocukla yapılacak mülakat ve görüşmelerle İGİM tarafından yapılan araştırma sonucunda refakatsiz olduğunun tespiti halinde kendisine uluslararası koruma statüsü verilecektir. Çocuğun refakatsiz olmadığı, yani Türkiye’de kendisinden sorumlu bir yetişkinin olduğunun veya yaş tespiti so-

⁷⁹ Sizer, 144.; Yakmaz, 11.

⁸⁰ Pobjoy, 748; Handbook, 288; Yakmaz, 12.

⁸¹ Pobjoy, 748; Odman, s.70; Handbook,284; Yakmaz, 11.

⁸² Sizer, 145.

⁸³ Bkz. Handbook, 285.

⁸⁴ Yakmaz, s.11.

⁸⁵ Sizer, 145; TBB, s.137. Bu bakımdan, söz konusu eksikliğin giderilmesi amacıyla çocuğun yabancı olması sebebiyle, kendisine vasi tayin edilmesi konusunda MÖHUK m.10 hükmünün uygulanması gerektiği belirtilmektedir. Bu hüküm uyarınca refakatsiz çocukların zorunlu olarak Türkiye’de bulunması nedeniyle vasi tayini konusunda Türk hukuku uyarınca çocuk hakkında vasi tayinine karar verilmesi gerekecektir. Bkz.: TBB, 142.

⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Yakmaz, 11-12.

nucunda on sekiz yaşından büyük olduğunun tespiti halindeyse, ilgili yabancı hakkında yetişkin düzensiz göçmenlerin veya başvuru sahiplerinin tabi olduğu usule göre hareket edilecektir (UY m.123/2/i). Bu durumda, haliyle bu kişiye ait uluslararası koruma başvurusu reddedilmiş olacaktır. Diğer yandan, bu kişinin uluslararası korumadan yararlanmayı gerektirecek başka bir durumu olabilir ve bu durumda ikinci kez yapmış olduğu başvuru kayıt ve mülakat aşamasında sunulan bilgi ve belgeler ışığında olumlu olarak değerlendirilerek kendisine uluslararası koruma statüsü verilebilir (YUKK m.78/1) veya başvurusu reddedilebilir ya da kabul edilemez başvuru olarak nitelendirilebilir. Başvurunun reddedilmesi veya kabul edilemez olarak kabul edilmesi halinde, sınır dışı edilmemesini haklı kılacak bir neden olmadıkça, hakkında sınır dışı etme kararı verilebilir ve/veya uygulanabilir (YUKK m.51/i, 60).

Son olarak, uluslararası koruma başvurularının en geç altı ay içinde sonuçlandırılacağı öngörülmüş olsa da yaş tespitinin ne kadar süre içerisinde tamamlanacağı konusunda açık bir düzenlemenin olmadığını belirtmek gerekir. Bu sebeple, yaş tespiti yapıp sonuçlanıncaya kadarki zaman zarfında çocuğun tam olarak nerede ve ne kadar süre barındırılacağı, bu çocukların Türkiye'deki akrabalarının ya da yakınlarının yanında ikamet etmelerinin mümkün olup olmadığı soruları akla gelmektedir. Bu çocukların, haklarında kesin rapor verilmeye kadar fiziksel gelişimine uygun olarak yetkili kamu kuruluşunca ya da bu kuruluşça uygun görülecek başka bir yerde barındırılacağı öngörülmüştür. Buna göre, bu çocuklar ya Göç İdaresi Başkanlığınca belirlenen kabul ve barınma merkezlerinde ya da ASHB bünyesindeki çocuk destek merkezi ve benzeri kuruluşlarda barındırılacaktır (UY m.123/2/ç; RÇY m.6/1/ç). Bununla birlikte henüz yaş tespiti sonuçlanmadığından halen çocuk muamelesi göreceğinden, bu konuda çocuğun menfaati ve görüşü dikkate alınarak değerlendirme yapılmalıdır. Bu bakımdan, ne kadar süreceği belirsiz olan bu süre zarfında esasen yetişkinler için öngörülmüş kabul ve barınma merkezlerinde barınmak yerine ülkedeki diğer akrabalarının/yakınlarının yanında kalabilmelerine imkân tanınmalı, mümkün olduğunca kardeşleriyle bir arada bulundurulmalıdır.

4. Refakatsiz Çocuğa Verilecek Uluslararası Koruma Statüsü

Uluslararası koruma başvurusu yapan bir yabancıya, statü belirleme süreci sonucunda uluslararası koruma statüsü verilecektir. YUKK m.3/r'de uluslararası koruma, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü olmak üzere üç türe ayrılmıştır. Dolayısıyla, Türk hukuku uyarınca uluslararası korumadan yararlanacağı kabul edilenler, bu üç statüden birinin kapsamına girecektir. Refakatsiz çocuklara yönelik olarak, söz konusu statülerden hangisinin kendilerine tanınacağı konusunda özel bir düzenlemeye gidilmemiştir. Ancak, uluslararası korumadan yararlanacak bir refakatsiz çocuğa hangi statünün verileceği, onun sahip olacağı haklarla yükümlülüklerinin neler olduğunun tespiti bakımından önem arz etmektedir.

Statü belirleme işlemleri sonucunda çocuğa mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünden hangisinin verileceği belirlenirken, YUKK m.61-63'teki tanımlardan hareket edilecektir. YUKK m.61'de mülteci statüsü “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statü” olarak kabul edilmiştir. YUKK m.62'de tanımlanan şartlı mülteci statüsü⁸⁷ için mültecilik statüsüyle aynı koşullar aranmaktadır, ancak bu statü sadece Avrupa dışındaki ülkelerden ülkemize iltica eden yabancılara tanınmaktadır. Bu bakımdan, her iki statü arasındaki tek fark, mülteci statüsü tanınmasına neden olan olayların Avrupa ülkelerinde meydana gelmesi iken şartlı mülteci statüsü tanınmasına neden olan olayların Avrupa ülkeleri dışında meydana gelmesidir⁸⁸. Yine, YUKK m.62'de şartlı mültecilere, mültecilerden farklı olarak, ‘üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, Türkiye’de kalmasına izin verileceğinin” öngörülmüş olması nedeniyle şartlı mülteci statüsünün mülteci statüsüyle karşılaştırıldığında ‘geçici’ olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Aşağıda inceleyeceğimiz üzere, bu statünün geçici nitelikte olması nedeniyle bu statüdeki yabancıların bazı hakları kullanması sınırlandırılmıştır⁸⁹. Literatürde “tamamlayıcı koruma (complementary protection)” olarak ifade edilen⁹⁰ ikincil koruma ise, bir diğer uluslararası koruma statüsü olarak YUKK m.63'te düzenlenmiş olup, mülteci veya şartlı mülteci statüsü verilemeyen yabancılara veya vatansızlara verilecektir.

Görüldüğü üzere, bu üç statüden birinin yabancıya, konumuz itibariyle bir refakatsiz çocuğa verilmesi büyük ölçüde çocuğun menşe ülkesine bağlıdır. Örneğin, İran'dan ülkemize gelen bir refakatsiz çocuk, şartlı mültecilik statüsü

⁸⁷ Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi m.42'ye koymuş olduğu Sözleşmenin sadece Avrupa ülkelerinden iltica eden kişilere mülteci statüsünün verileceğine dair çekince YUKK'ta da muhafaza edilmiştir. Bu sebeple Sözleşmeye dayanan 1994 tarihli İltica Yönetmeliğinde sığınmacı ifadesi yerine YUKK'ta şartlı mülteci statüsüne yer verildiğini söyleyebiliriz. Bkz.: Çelikel ve Öztekin Gelgel, 23; Ekşi, Yabancılar, 48; Çiçekli, 251; Asar, 251; Neşe Baran Çelikel, ‘Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri’, İnÜHFD (2015)6(3) 76-77.

⁸⁸ Baran Çelikel, 77; Özkan, 446.

⁸⁹ Baran Çelikel, 77-78.

⁹⁰ Ekşi, Çocuklar, 561; Taneri, 141-142; Nuray Ekşi, ‘Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi’, İBD (2014)88(6), 65, 66-67. Jane McAdam, *Complementary Protection in International Refugee Law*, (Oxford 2007), 1-3.

kazanabilecekken, Avrupa ülkelerinden gelen bu tür çocuklara mülteci statüsü verilebilecektir. Ancak, bu statülerin verilebilmesi için diğer bir temel kriter olan, kişinin menşe/ikamet ülkesinde meydana gelen olayların varlığına ve sonuçlarına da bakmak gerekecektir. Belirli bir yaş veya olgunluğa sahip çocuklar bakımından menşe ülkesinde meydana gelen olaylar nedeniyle ırkı, dini veya cinsiyeti nedeniyle zulme uğramış olmaları veya uğrayacağına dair haklı sebeplerle korkmaları nedeniyle ülkemize iltica başvurusunda bulunmaları mümkün olabilir. Bu sebeple, menşe ülkesinin tespitine bağlı olarak bu çocuklara mülteci veya şartlı mülteci statüsü verilecektir. Bunun dışında mülteci veya şartlı mülteci statüsü verilmesini mümkün kılan herhangi bir olay olmamakla birlikte, ikincil korumadan yararlanmasını gerektiren bir sebep olabilir. Buna örnek olarak, geri gönderilirse işkence, insanlık dışı, hay-siyet ve onur kırıcı bir muamele teşkil eden kadın sünnetine maruz kalacak olan Somali vatandaşı bir kıza Türkiye’de ikincil koruma statüsü verilebilir⁹¹.

Bunun dışında kalan hallerde, yani menşe ülkesi tespit edilemeyen ya da kendisine ikincil koruma statüsü verilmesinin gerekip gerekmediği anlaşıl-mayan refakatsiz çocuklara mülteci statüsünün verilmesinin, sağlanacak ko-ruma ile bu kapsamda sahip olacakları haklar göz önüne alındığında, çocuk lehine yorum ilkesinin bir gereği olarak daha uygun olacağını söyleyebiliriz. Şüphesiz, çocuğun üstün yararının bir gereği olan çocuk lehine böyle bir yorum, büyük ölçüde ülkemiz sınırlarına refakatsiz olarak geldiği veya ülkemiz-de refakatsiz kaldığı tespit edilen ve kendini ifade edebilme yeteneğine ve ol-gunluğuna sahip olmayan küçük çocuklar için geçerli olacaktır.

C. Geçici Koruma Kapsamına Giren Refakatsiz Çocukların Durumu

Türk hukukunda uluslararası korumadan farklı olarak, ülke sınırlarına yapı-lan kitlesel sığınma durumunda uluslararası koruma ihtiyacını sağlamak üzere geçici koruma kurumu kabul edilmiştir. Buna göre, YUKK m.91/1 uyarınca “*Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve ge-çici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırları-mızı geçen yabancılara*” geçici koruma sağlanabileceği öngörülmüştür. Geçici korumanın usul ve esasları ile geçici korumadan yararlanacakların hak ve yükümlülüklerini düzenlemek üzere YUKK m.91 vd. hükümlerine istinaden yürürlüğe konan GKY’de ise, bu tanıma ilaveten “uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınmama” kriterine de yer verilmiştir (GKY m.3/1/f). GKY uyarınca, geçici koruma kapsamına alınanlar YUKK’ta kabul edilen uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmayacağı gibi geçici korumanın uygulandığı süre içinde bu yabancıların bireysel uluslararası koruma başvurularının da işleme konulmayacağı öngörülmüştür. (GKY m.7/3 ve m.16).

⁹¹ Örnek için bkz. Ekşi, Çocuklar, 562.

GKY’de geçici koruma altına alınanları ifade etmek üzere, “geçici korunanlar” kavramı kullanılmıştır (GKY m.3/1/g). Geçici korunanların tipik örneğini ülkemizde bulunan Suriyeliler teşkil etmektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye’deki Suriyelilere sağlanan uluslararası koruma türü, geçici korumadır⁹². Dolayısıyla, Türkiye’de bulunan Suriyeli çocuklar da “geçici korunan çocuklar”ın tipik örneğini teşkil etmektedirler⁹³. Bunların yaklaşık üçte birinin on sekiz yaşının altındaki çocuklardan oluştuğu istatistiklerden⁹⁴ anlaşılmaktadır. Geçici korunanlar olarak nitelendirilen bu yabancılar arasında bebeklik veya ergenlik çağında refakatsiz kalmış veya kalma ihtimalleri bulunan çocuklar da bulunmaktadır. Geçici koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılar sağlanmaktadır⁹⁵. Bu sebeple, geçici koruma kapsamındaki refakatsiz çocuklara, uluslararası koruma statülerinden birinin verilmesi mümkün değildir⁹⁶.

GKY’de geçici korunan refakatsiz çocuk hakkında sadece barınması ve aile birleşimine ilişkin hususlar özel olarak düzenlenmiş, bunların esasen ASHB koordinesinde barındırılacağı öngörülmüştür⁹⁷. Bu bakımdan, bu çocukların Bakanlık bünyesinde barınmasıyla yapılacak işlemler hakkında da RÇY hükümlerinden hareket edilecektir. Bu kapsamda, geçici koruma statüsündeki refakatsiz çocuğun kayıt altına alınması ve geçici koruma kimlik belgesi verilmesine yönelik iş ve işlemler İGİM’ce yürütülecektir (RÇY m.6/1/b). Bu çocukların Bakanlık bünyesindeki kuruluşlara kabulüyle hizmet sunumuna ilişkin hususlar RÇY m.8’de ayrıntılı olarak düzenlenmiş olup, bunlardan sadece 0-12 yaş aralığında veya belirli hastalığı/engeli veya özel durumu olanlar Bakanlık bünyesindeki merkezlerde barındırılacaktır. Bu itibarla, bu çocuklar, ülkemize ister gelmeden önce isterse geldikten sonra refakatsiz kalmış olsunar, bu durumlarının tespit edildiği andan itibaren uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi çocuklar gibi Bakanlığın koruması altında ve sorumluluğunda olacaktır. Bu yönüyle, söz konusu çocukların, uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi çocuklarla benzer muameleye tabi tutulacağını söyleyebiliriz.

⁹² Ekşi, Yabancılar, 151.

⁹³ Ekşi, Çocuklar, 562.

⁹⁴ Bkz Yukarda dn.1.

⁹⁵ Ekşi, Yabancılar, 151; Ekşi, Geçici Koruma, 67. Geçici koruma hakkında ayrıca bkz.: Jean-François Durieux, ‘Chapter 37: Temporary Protection and Temporary Refugee’, *The Oxford Handbook of International Refugee Law*, (Eds). Cathryn Costello/Michelle Foster/Jane McAdam, (OUP 2021), 679, 679-681.

⁹⁶ Bkz. YUKK m.7/3; m.16.

⁹⁷ Bkz. GKY m.30/3; m.49/2.

IV. TÜRK HUKUKUNDA REFAKATSİZ ÇOCUKLARIN HAKLARI VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

A. Genel Olarak

Türk hukukunda refakatsiz çocuklara uluslararası korumanın sağlanacağı öngörüldüğünden, uluslararası koruma başvuru veya statüsü sahibi yabancılara YUKK m.88-90 arasında tanınan haklarla getirilen yükümlülüklerin bu çocuklar için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. YUKK hükümleri uyarınca başvuru veya statü sahibi yabancılarla geçici korunan yabancılardan hak ve yükümlülüklerinin neler olduğu literatürde ayrıntılı olarak ele alınmıştır⁹⁸. Çalışmamız esasen Türkiye'deki refakatsiz çocuklarla sınırlıdır. Bu sebeplerle, burada YUKK'ta yer alan söz konusu hak ve yükümlülükleri, sadece refakatsiz çocuklar özelinde ve genel hatlarıyla ele alacağız. Uluslararası koruma/statü belirleme süreci başlatılan bu çocukların, esasen uluslararası koruma başvuru veya statüsü sahibi olabileceklerinden öncelikle bu kategorideki çocuklara, ardından geçici korunan çocuklara tanınan haklara ve getirilen yükümlülüklerle değineceğiz.

B. Uluslararası Koruma Başvuru veya Statü Sahibi Refakatsiz Çocuklar Bakımından

Uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi yabancılardan YUKK'ta sayılan haklardan yararlanması konusunda YUKK m.88'de temeli Cenevre Sözleşmesi hükümlerine dayanan ilkelere yer verilmiştir⁹⁹. Buna göre, bu yabancılardan Kanunda sayılan haklardan yararlanmak bakımından karşılıklılık şartından muaf tutulmuş olup, bu muafiyet sadece statü verilenlere tanınmıştır. İkincisi, başvuru sahibine, başvurusu reddedilenlere veya statü sahiplerine sağlanan hak ve imkânlar, Türk vatandaşlarına sağlananlardan fazla olacak şekilde yorumlanamayacaktır. Bu ilkeler çerçevesinde başvuru veya statü sahibi refakatsiz çocuklara tanınan hakları şu şekilde özetleyebiliriz¹⁰⁰:

İlk olarak, refakatsiz çocuklar ülkeye giriş ve menşe ülkeye geri gönderilme hakkına sahiptir. YUKK'ta yabancılardan Türkiye'ye girişi için aranan şartlar, bu çocukların ülkeye girişinde aranmayacaktır. Ülkemiz sınırlarına ge-

⁹⁸ Bkz. Baran Çelik, 81-138; Çelikel ve Öztekin Gelgel, 164-166; Ekşi, Yabancılar, 188-194; Doğan, 159-161.

⁹⁹ Bkz.: Baran Çelik, 83-84.

¹⁰⁰ Bu noktada YUKK'ta başvuru veya statü sahibi yabancılardan, Kanunda sayılan haklar dışındaki haklardan yararlanıp yararlanmayacağı sorusu akla gelebilir. Bu noktada, bu yabancılardan bakımından öncelikle kendi statülerine ait düzenlemeler uygulanacak, bunun dışında kalan hallerde yabancılara ilişkin genel düzenlemeler uygulama alanı bulacaktır. Bu sebeple, başvuru ve statü sahibi yabancılardan, söz konusu özel durumları nedeniyle tanınan haklar dışındaki diğer haklara sahip olup olmadıkları, YUKK veya diğer kanunlarda yer alan usul ve esaslara göre belirlenecektir. Bkz. Baran Çelik, 81-82.

len ve uluslararası koruma süreci başlatılan bu çocukların Türkiye'ye kabulü bakımından geri göndermeme ilkesi dikkate alınacak ve çocuğun ülkeye yasal olmayan yollarla girmiş olması, söz konusu ilkenin sağladığı güvenceyi ortadan kaldırmayacaktır.

İkamet ve seyahat hakkı bakımından başvuru ve statü sahibi yabancılar arasında bir ayrıma gidilmiştir. Buna göre, statü sahiplerine verilen "uluslararası koruma statüsü kimlik belgesi" ile başvuru sahiplerine verilen "uluslararası koruma başvuru sahibi kimlik belgesi" ikamet izni yerine geçecektir (YUKK m.76/4, 83/2). Prensipten, bu hususlar refakatsiz çocuklar bakımından da geçerlidir. Diğer yandan refakatsiz çocukların ikamet, Kanun ve sair mevzuatta özel olarak düzenlenmiştir¹⁰¹. Zira bu çocuklar, buldukları andan itibaren Bakanlık koruması altında olup il müdürlüklerinin çocukların yaşı, cinsiyeti ve olgunluğuna bağlı olarak belirleyeceği birimlerde barındırılacak, buna bağlı yakın akrabalarının, koruyucu ailenin yanına veya kabul ve barınma merkezlerine yerleştirilebilecektir. RÇY m.10/u'dan da bu çocukların söz konusu birimlerde barınmasının/ikametinin esas olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıklamalar ışığında, bu çocukların yasal ikamet iznine sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Refakatsiz çocukların seyahatleri hakkında mevzuatta özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu konuda mülteci statüsündekiler için Cenevre Sözleşmesinde belirtilen seyahat belgesinin düzenleneceği; şartlı mülteciyle ikincil koruma statüsündekiler için Pasaport Kanunu (PK)¹⁰² m.18'e istinaden seyahat belgesi düzenleneceğini öngören YUKK m.84'ün, refakatsiz çocuklar için de uygulanabilir olduğunu söyleyebiliriz. Burada bu tür çocuklar için nasıl ve neden bu tür belgelerin düzenleneceği sorusu akla gelebilirse de onların Türkiye'den başka bir ülkeye seyahati için bu belgelere ihtiyaç duyulabilir. Örneğin, aile birleşimi taleplerinin veya menşe ülkeye gönüllü geri dönüş talebinin uygun görülmesi halinde, çocuğun üçüncü bir ülkeye veya menşe ülkeye seyahat edebilmesi için bu belgelerin düzenlenmesi gerekebilir.

Refakatsiz çocukların sahip olduğu diğer bir temel hak olan eğitim ve öğrenim görme hakkının kullanımının yabancılar bakımından AY m.16'ya ve özel kanunlara istinaden bazı sınırlamalara tabi tutulduğu görülmektedir¹⁰³. YUKK m.89/1'de de başvuru ve statü sahiplerinin, ilköğretim ve orta öğretim hizmetlerinden faydalanacağı, bunun için statülerini gösteren belgeyi ilgili eğitim kurumuna ibraz etmelerinin yeterli olacağı öngörülmüştür¹⁰⁴. Refakat-

¹⁰¹ Baran Çelik, 99.

¹⁰² RG: 24.7.1950-7564.

¹⁰³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Çelikel/Öztekin Gelgel, s.292ff; Rona Aybay, Yabancılar Hukuku, (3.Baskı 2010), 201ff.; Nimet Özbek, Türkiye'deki Yabancıların Öğrenim ve Öğretim Özgürlüğü, (Ankara 2000), 24ff.

¹⁰⁴ Bu konuda bkz: Ekşi, Yabancılar, 188; Baran Çelik, 111-112.

siz çocuklar için de geçerli olan bu hükümler uyarınca onların eğitim hakkından nasıl yararlanacağı esasen RÇY m.10/1'da detaylandırılmıştır: “Zorunlu örgün eğitim çağında olanların okullara kayıtlarının yapılarak devamları sağlanır,..” Hükmün lafzından da anlaşılacağı üzere, bu çocukların ilköğretime kayıt olmaları ve eğitime devamları zorunludur. Kaldı ki ÇHS'ne taraf bir devlet olarak Türkiye'nin ülkesindeki refakatsiz çocuklar da dahil tüm çocuklara zorunlu ilköğretim ve temel eğitim almalarını sağlama yükümlülüğü de bulunmaktadır. Burada akla, bu çocukların zorunlu eğitim görmek istememeleri halinde nasıl hareket edileceği meselesi gelmektedir? ÇHS'nin zorunlu ilköğretimi çocuklar için hak ve zorunlu olarak hükme bağlayan ve bu konuda devletlere yükümlülük getiren m.28 hükmü karşısında bir refakatsiz çocuğun zorunlu temel eğitimi almamak yönündeki istek ve iradesine yaşı gereği itibar edilmemelidir. Ancak refakatsiz çocukların mevcut durumları da göz önünde bulundurularak söz konusu temel eğitimi alması konusunda gerekli tedbirler alınmalıdır. Örneğin, refakatsiz çocuğun yaşı ve psikolojik durumu, menşe ülkesi ve geldiği kültür, aynı etnik ve kültürel köklere sahip kişilerle aynı eğitim kurumunda eğitim görmesinin mümkün olup olmadığı gibi hususlar göz önünde bulundurularak çocuğun eğitimi planlanabilmelidir.

Refakatsiz çocuklardan zorunlu eğitim çağında olmayanlar, yani diğer yaş grubundakiler, mesleki eğitim olanaklarından; okul öncesi eğitim çağındakiler ise okul öncesi eğitim olanaklarından il milli eğitim müdürlüğüyle koordineli bir şekilde yararlanacaktır. Başvuru veya statü sahiplerinin lise ya da yükseköğrenim haklarını kısıtlayan bir düzenleme olmadığından¹⁰⁵, prensip olarak ilk ve orta öğretimi tamamlayan bir refakatsiz çocuğun Türkiye'de lise veya yükseköğretim kurumlarında eğitim ve öğretim imkânlarından yararlanabileceğini söyleyebiliriz¹⁰⁶. Bu noktada, Bakanlık bünyesindeki kuruluşlara yerleştirilen bu çocuklara kuruluşlarda hafta içi ve hafta sonları yapılacak okul, kurs, etüt ve sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif aktivitelere katılabilecekleri öngörüldüğünden, söz konusu faaliyetleri eğitim ve öğrenim hakkı kapsamında mütalaa edebiliriz.

Başvuru ve statü sahiplerinin sosyal yardım ve hizmetlere erişimiyle sağlık hakkını düzenleyen YUKK m.89/2-3 ile bu haklardan yararlanma şartlarını düzenleyen UY m.106-107 hükümleri refakatsiz çocuklar bakımından da uygulama alanı bulacaktır¹⁰⁷. Bu kapsamda, başvuru ve statü sahiplerinden herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanların 5510 sayılı Kanun¹⁰⁸ kapsamında genel sigortalı sayılanlar gibi sağlık hizmetlerinden

¹⁰⁵ Baran Çelik, 112.

¹⁰⁶ Baran Çelik, 112.

¹⁰⁷ Bkz. Ekşi, Yabancılar, 189-190; Baran Çelik, 112ff.

¹⁰⁸ RG: 16.06.2006 /26200.

yararlanacağı öngörüldüğünden, refakatsiz çocukların da bu hakka sahip olduğunu söyleyebiliriz¹⁰⁹. Bunun yanı sıra, başvuru ve statü sahiplerinden ihtiyaç sahibi olanların sosyal yardım ve hizmetlere erişimi için karşılımları gereken UY m.106/1'deki kriterler, refakatsiz çocuklar bakımından aranmayacaktır. Zira RÇY hükümlerinden anlaşıldığı üzere, bu çocuklara gerekli yardımla harçlık zaten barınmakta olduğu kuruluş bünyesinde sağlanacaktır¹¹⁰.

YUKK m.89/1'de başvuru ve statü sahibinin çalışma hakkı düzenlenmiş olup, bu kapsama giren refakatsiz çocukların çalışma hakkına ilişkin özel bir hükme yer verilmemiştir. Kanunda başvuru sahibiyle şartı mültecilerin Türkiye'de bağımlı veya bağımsız çalışabilmeleri için çalışma izni almaları zorunlu tutulmuşken, mültecilere veya ikincil koruma statüsü sahiplerine verilen kimlik belgesi çalışma izni yerine de geçtiğinden bunların ayrıca çalışma izni almaları gerekmemektedir¹¹¹. Bu bakımdan, mülteci veya şartlı mülteci statüsündeki çocuklara verilen kimlik belgesinin çalışma izni yerine geçeceği söylenebilir. Ancak Kanunda kimlik belgesinin çalışma izni yerine de geçtiğinin belgenin üzerine yazılacağına öngörülmesi karşısında, özellikle Bakanlık koruması altındaki bu çocukların çalışmalarının mümkün olup olmadığı sorusu akla gelecektir. RÇY m.10/1 uyarınca bu çocukların il milli eğitim müdürlüğü koordinasyonunda mesleki eğitim olanaklarından yararlanabileceği öngörülmüş olmakla birlikte bununla belirli bir yaş ve olgunluğa sahip çocukların, örneğin 15 yaş ve üzeri çocukların çirak veya stajyer olarak çalışmalarının mümkün olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Diğer yandan, bu çocukların, mesleki eğitim merkezlerinde veya lise veya yükseköğrenim kurumlarında eğitim almaları ve bu eğitimleri kapsamında staj yapmaları veya çalışmaları da mümkündür. Bu sebeple, Uluslararası İşgücü Kanunu (UİK)¹¹² kapsamına giren¹¹³ bu çocukların aranan şartları karşılamak kaydıyla çalışabilecekleri söylenebilir. Şüphesiz, bu noktada söz konusu çocukların Türkiye'de çalışabilmeleri için asgari çalışma yaşına ilişkin Türk iş hukuku mevzuatı ile asgari çalışma yaşına dair 138 No'lu ILO Sözleşmesi¹¹⁴ hükümleri göz önünde bulundurulmalıdır.

¹⁰⁹ Bkz. RÇY m.10/ç.

¹¹⁰ Bu bakımdan, muhtaç olduğu tespit edilen ihtiyaç sahibine, harçlık verilebileceğini öngören YUKK m.89/5 hükmünün refakatsiz çocuklar bakımından uygulanmayacağını söyleyebiliriz.

¹¹¹ Şüphesiz, bu yabancıların Türkiye'de çalışabilmeleri, söz konusu izin veya belgenin kendilerine verilmesiyle mümkün olduğu gibi, aynı zamanda YUKK m.89/4 ve Uluslararası İşgücü Kanununda yer alan sınırlamalarla genel olarak veya özel kanun hükümleriyle belirli alanlarda çalışmaları sınırlandırılabilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Çelikel ve Öztekin Gelgel, 198ff.

¹¹² RG: 13.8.2016-28000.

¹¹³ Bkz. UİK m.2

¹¹⁴ RG: 21.6.1998-23379.

Türk hukukunda başvuru ve statü sahiplerine, statü belirleme sürecinde bilgilendirilme, tercüman ve avukatlık (adli yardım) hizmetinden yararlanma hakları tanınmıştır¹¹⁵. Başvuru veya statü sahibi olması itibarıyla refakatsiz çocuklar da bu haklardan yararlanacaktır. Hatta statü belirleme sürecinde kendileri hakkında alınacak kararlarla yapılacak işlemler bakımından bilgilendirilmelerinin ve görüşlerinin alınmasının çocuğun menfaatinin gözetilmesinin bir gereği olduğunu belirtmiştik. Zaten bu sebeple ve çocuğun durumundan ötürü, bu çocuklarla mülakatlarının alanında uzman nitelikli personel tarafından ve psikolog, çocuk gelişimci gibi bir uzmanın katılımıyla yapılması, bu süreçte çocuğun sağlıklı bir şekilde bilgilendirilmesi ve görüşlerini ifade edebilmesi için tercüman yardımından yararlanacağı öngörülmüştür. Bu itibarla, bu tür çocukların bilgilendirilme ve tercümanlık hizmetlerinden yararlanma hakkının özel bir öneminin olduğunu söyleyebiliriz¹¹⁶.

İnsan hakları hukukuna yönelik sonuçları olan¹¹⁷ aile birleşimi hakkı YUKK'ta düzenlenmemiş, doğal olarak başvuru veya statü sahiplerine de tanınmamıştır¹¹⁸. YUKK'ta sadece aile ikamet izni talep edebilecek yabancılar arasında mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri sayılmıştır (YUKK m.34). Bu itibarla, bu kişilerin aile ikamet izni vasıtasıyla aile birleşimi hakkından yararlanmasının mümkün kılındığı söylenebilir¹¹⁹. Ancak bu yolla Türkiye'deki refakatsiz çocukla yabancı ülkedeki bir aile bireyinin (örneğin annesinin) aile ikamet iznine istinaden bir araya gelmesinin mümkün olduğunu söyleyemeyiz. Zira destekleyici konumundaki (mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi) refakatsiz çocuğun destekleyicide aranan YUKK m.35'teki şartları karşılama mümkün değildir. Diğer yandan, refakatsiz çocukların başka ülkede bulunan aile bireyleriyle aile birleşiminin sağlanması için gerekli işlemlerin yapılma-

¹¹⁵ Bkz. YUKK m.70; m.81. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Baran Çelik, 124-125.

¹¹⁶ Benzer yönde bkz. İneli Ciğer ve Küçükçavuş, 363.

¹¹⁷ AİHM, çeşitli kararlarında ülkesinde yasal ikamet iznine istinaden bulunan ebeveynlerle ülke dışında bulunan çocuklarının bir araya gelmesine izin vermeyen, bu konuda gerekli tedbirleri almayan devletlerin, belirli şartların varlığı halinde, AİHS m.8'de yer alan aile hayatına saygı hakkının ihlal ettiğine hükmetmektedir. Bu itibarla, aile birleşimi hakkının AİHS m.8 kapsamında mütalaa edilmesi gereken bir hak olduğunu söylemek mümkündür. AİHM'nin bu konuya ilişkin verdiği kararlarla kararların eleştirisinin yapıldığı bir çalışma için bkz. Doğa Elçin, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aile İkamet İzni: Aile Hayatı Hakkı mı? Aile Birleşimi Hakkı mı?', TAAD, (2017)7(30), 117, 129-135. Ayrıca bkz. Frances Nicholson, 'Chapter 55: The Right to Family Reunification', *The Oxford Handbook of International Refugee Law*, (Eds). Cathryn Costello/Michelle Foster/Jane McAdam, (Oxford 2021), 988, 988ff.

¹¹⁸ Baran Çelik, 106; Zeynep Özgenç, 'Sığınmacıların Aile Birleşimi Hakkı' B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (2018)37(2), 297, 311.

¹¹⁹ Baran Çelik, 106.

sını talep etme hakkı bulunduğunu, Türk makamlarının bu konudaki düzenlemelere istinaden nasıl hareket etmeleri gerektiğini yukarıda izah etmiştik¹²⁰.

Başvuru veya statü sahiplerine, durumları nedeniyle tanınan bu hakların yanı sıra, kendilerine gerek statü belirleme süreci tamamlanıncaya kadar gerekse statü sahibi olduktan sonra uymaları gereken genel olarak ikamete¹²¹ ve kendisiyle ilgili kimi bilgileri bildirmeye¹²² ve haksız olarak yararlandıkları sosyal yardımları geri ödemeye¹²³ ilişkin yükümlülükler getirilmiştir. Bu yükümlülüklere uymayanların veya başvurusu veya statüsüyle ilgili olumsuz karar verilenlerin, eğitim ve sağlık hakları hariç, diğer haklardan yararlanmalarına sınırlama getirilebilecektir (YUKK m.90/2)¹²⁴. Bu yükümlülüklerin esasen başvuru veya statü sahibi yetişkinler için yetkili makamın takdirine bağlı olarak getirilebilecek nitelikte olduğunu belirtmek gerekir. Zira belirli bir yaş ve olgunluğa sahip olan, örneğin kabul ve barınma merkezlerinde barındırılacak 16 yaş ve üzeri çocuklar hariç tutulursa, refakatsiz çocukların nerede barınacakları/ikamet edecekleri, zaten Bakanlık bünyesinde belirlenmekte ve burada ikametleri sağlanmakta olduğundan, ikamet yükümlülüğünden söz edilemeyecektir. Keza, bildirim yükümlülüğü kapsamındaki bilgiler bir refakatsiz çocuğun bildirmesinin beklenemeyeceği nitelikte olduğundan, kendilerinin böyle bir yükümlülük altında olduğu kolaylıkla söylenemez.

C. Geçici Korunan Refakatsiz Çocuklar Bakımından

Başvuru veya statü sahibi yabancıların hakları konusunda Kanunda benimsenen ilkelerin geçici korunanlar bakımından geçerli olup olmadığı konusunda GKY'de açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bununla birlikte, GKY'de geçici koruma kapsamına alınanların YUKK'ta kabul edilen uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmayacağı açıkça öngörülmüştür. Bu itibarla, nasıl ki uluslararası korumayla geçici koruma birbirinden farklı kurumlar ise, doğal olarak uluslararası koruma statüsü sahipleriyle geçici korunanlara tanınan haklar ve getirilen yükümlülükler de birbirinden farklılık arz edecektir¹²⁵.

Bu kapsamda ülkeye giriş ve menşe ülkeye geri gönderilmeme hakkının geçici korunan refakatsiz çocuklar için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan, tıpkı geçici korunan diğer yabancılar gibi, GKY kapsamında olup

¹²⁰ Bkz. Yukarıda II, G.

¹²¹ Bkz. YUKK m.71; 82.

¹²² YUKK m.90

¹²³ YUKK m.90/ç.

¹²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Baran Çelik, 134.

¹²⁵ Bu konuda bkz. Baran Çelik, 84. Geçici korunan yabancılara sağlanacak hizmetlerle yükümlülükleri hakkında bkz. Doğan, 167-170; Ekşi, Yabancılar, 157-159.

refakatsiz olduğu tespit edilen çocukların ülkeye girişlerinin yasal yollarla olması gerekmeyecek ve geri göndermeme yasağı bu çocuklar için de geçerli olacaktır. Bu itibarla, başvuru veya statü sahibi çocuklar için değindiğimiz hususlar, esasen GKY kapsamına giren refakatsiz çocuklar için de geçerlidir. Geçici korunanlara verilen ve RÇY m.6/d uyarınca bu kapsamdaki refakatsiz çocuklara da verilen geçici koruma kimlik belgesi, sadece ülkede yasal kalış hakkı sağlamakta, ikamet izni yerine geçmemektedir. Geçerli seyahat belgesi olmayan veya temin edemeyen geçici korunanların bu konudaki taleplerinin GKY m.42 uyarınca Göç İdaresi Başkanlığı tarafından değerlendirileceği öngörüldüğünden, bu kişilere PK uyarınca yabancılar mahsus damgalı pasaport verilebilir. Dolayısıyla, geçici korunan refakatsiz çocukların da başvuru veya statü sahibi refakatsiz çocuklar gibi üçüncü bir ülkeye seyahat edebilmesi için gerekli olan bu belge düzenlenebilir.

Geçici korunan çocukların eğitim ve öğrenim hakkından ne çerçevede yararlanacağı GKY m.26-28'de düzenlenmiş olmakla birlikte¹²⁶, refakatsiz çocuklara yönelik özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu sebeple, geçici korunan refakatsiz çocukların eğitim ve öğretim hizmetlerinden nasıl yararlanacağı konusunda da RÇY hükümleri esas alınacaktır. RÇY hükümleri incelendiğinde, eğitim hizmetinin sağlanması konusunda kuruluşlarda bulunan refakatsiz çocukların uluslararası veya geçici koruma kapsamında olup olmalarına göre bir ayrıma yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple, bu konuda bir önceki başlıktaki ilgili kısma atıf yapmakla yetineceğiz.

Geçici korunanların sağlık hizmetlerinden yararlanma hakları GKY m.27'de; ihtiyaç sahibi olanların sosyal hizmetler ve yardımlardan yararlanma koşulları GKY m.30'da düzenlenmiştir¹²⁷. Bu hizmetlerden geçici korunan refakatsiz çocukların da yararlanabileceği şüphesiz olmakla birlikte, bu çocuklara gerekli sağlık hizmetiyle verilecek harçlığın zaten barınmakta olduğu ilgili kuruluşça sağlanacağı RÇY m.10'da öngörülmüştür.

Geçici korunanların çalışma ve iş piyasasına erişim hakkını düzenleyen GKY m.29 uyarınca geçici koruma kimlik belgesi olan yabancılar, yabancıların çalışamayacağı, yani Türk vatandaşlarına hasredilen iş ve meslekler dışındaki herhangi bir işte çalışmak üzere çalışma izni alabilecektir¹²⁸. Geçici korunan refakatsiz çocukların çalışma hakkına ilişkin özel bir hüküm yer almamakla birlikte, esasen Bakanlık koruması altında uluslararası koruma başvuru veya statüsü sahibi çocuklar için bahsettiğimiz hususlar bu çocuklar için de geçerlidir diyebiliriz¹²⁹.

¹²⁶ Bkz. Baran Çelik, 112-113.

¹²⁷ Bu konuda bkz. Baran Çelik, 117-118.

¹²⁸ Baran Çelik, 123-124.

¹²⁹ Bkz. Yukarıda IV, B.

Türk hukukunda GKY uyarınca geçici korunan yabancıların, geçici korumayla ilgili süreç, hak ve yükümlülükleriyle diğer hususlarda bilgilendirilme (GKY m.19), bu kapsamda tercümanlık hizmetinden (GKY m.31) ve adli yardımdan yararlanma (GKY m.53) hakları tanınmıştır. Bu haklardan, geçici korunan refakatsiz çocuklar da yararlanma hakkına sahiptir. Bu itibarla, özellikle refakatsiz olup olmadıkları, yaş tespiti gibi işlemler hakkında bilgilendirilme, bu amaçla tercüman yardımı gibi hususlarla bunların arz ettiği önem, tıpkı uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi çocuklar gibi, geçici korunan bu çocuklar için de aynen geçerlidir.

Geçici korunanların aile birleşimi hakkı, GKY m.49'da açıkça düzenlenmiş olup, bu konuda refakatsiz çocuklar için özel bir hükme yer verilmiştir. Buna göre, refakatsiz olduğu tespit edilen çocuklarla ilgili olarak çocukların talebi beklenmeksizin aile birleşimine ilişkin işlemlerin derhal başlatılacağı öngörülmüştür. Bu noktada, refakatsiz çocukların başka ülkede bulunan aile bireyleri varsa, bunlarla aile birleşiminin sağlanması için gerekli işlemlerin yapılmasını talep etme hakkının bulunduğu, bu konudaki düzenlemelerle Türk makamlarının nasıl hareket etmeleri gerektiğini yukarıda izah etmiştik¹³⁰.

Geçici korunanlar için GKY'de öngörülen yükümlülükler, uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi yabancılar için öngörülen yükümlülüklerle benzerlik arz etmektedir¹³¹. Sadece geçici korunanların sahip olduğu statü itibariyle söz konusu yükümlülükler içerik olarak farklılık arz edebilmektedir. Bununla birlikte, uluslararası koruma başvuru veya statü sahipleri için olduğu gibi, bu yükümlülüklerin daha çok yetişkinlere yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Bu itibarla, başvuru veya statü sahibi çocuklara yönelik bahsetmiş olduğumuz hususların, esasen geçici korunan refakatsiz çocuklar için de aynen geçerli olduğunu¹³² söylemek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

Türk hukukunda refakatsiz çocukların uluslararası korumadan yararlanacakları öngörülmüştür. Dolayısıyla, Türk hukukunda uluslararası koruma statüsü sahiplerinin tabi olduğu rejime bu çocuklar da tabidir. Geçici koruma kapsamında olduğu yapılan araştırma sonucu tespit edilen refakatsiz çocuklara ise, uluslararası koruma statülerinden birinin verilmesi mümkün değildir.

Refakatsiz çocukların buldukları andan uluslararası koruma statüsü verilmeye, hatta on sekiz yaşını tamamlayıncaya kadarki süreçte çocukların korunması konusunda benimsenen temel ilkelere uygun hareket edilmesi gerekmektedir. Bu çocuklar hakkında yürütülecek tüm işlemlerle haklarında alı-

¹³⁰ Bkz. Yukarıda II, G.

¹³¹ Bu yükümlülükler için bkz. Baran Çelik, 137-138.

¹³² Bkz. Yukarıda IV, B.

nacak kararlarda çocuğun üstün yararı ilkesi, ayrımcılık yasağı, görüşlerini ifade etme, özel hayatının korunması, geri gönderilmeme gibi hakları göz önünde bulundurulmalıdır. Türk mevzuatında uluslararası koruma süreciyle bu süreçte çocuğun barınması ve eğitimi gibi hizmetlerin sunumu konusunda oldukça ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiş olması, aslında söz konusu hak ve ilkelere riayet edilmesini sağlama amacının bir tezahürü niteliğindedir.

Refakatsiz çocukların, uluslararası korumadan yararlanabilmesi için en önemli ve temel kriter, bu çocukların gerçekten refakatsiz ve on sekiz yaşından küçük olup olmadıklarının tespitidir. Refakatsiz çocukların statü belirleme süreci, bu kapsamda kayıt altına alınmaları, uluslararası koruma başvurusunun yapılması, mülakat ve diğer işlemlerin yapılması, İGİM tarafından yürütülecektir. Bu süreçte çocuğa Türkiye’de refakat edebilecek bir yetişkinin var olup olmadığıyla yaş tespiti işlemleri de İGİM tarafından yürütülecektir. Özellikle çocuğa fiziksel ve psikolojik etkileri olabilecek yaş tespiti işleminin amacı ve süreci hakkında çocuğun bilgilendirilmesi ve görüşünün alınması gerekmektedir. Aynı zamanda haklarında yapılan işlemlerle alınan tedbirlerin hukuki statüsünü etkileyebilecek ciddi sonuçları olacağından, bu çocukların üstün yararlarının gereği olarak buldukları andan itibaren bir yasal temsilci/vasi atanması bir gerekliliktir ve bunun Türk hukukunda düzenlenmemiş olması bir eksikliklerdir.

Yapılan mülakat ve araştırmalar sonucunda refakatsiz ve on sekiz yaşından küçük olduğu tespit edilen çocuklara YUKK’ta öngörülen üç statüden hangisinin verileceği belirsizdir. Bu itibarla, çocuğun menşe/ikamet ülkesinin tespitine bağlı olarak mülteci veya şartlı mülteci statüsü verilebileceği gibi, çocuğun bu iki statünün kapsamına girmemesi halinde ikincil koruma statüsü verilecektir. Bunun dışında kalan hallerde, yani menşe ülkesi tespit edilemeyen ya da ikincil koruma statüsü verilmesinin gerekip gerekmediği anlaşılamayan çocuklara çocuk lehine yorum gereği mülteci statüsü verilmelidir.

Refakatsiz çocukların, kayıt altına alınmalarından statü belirleme işlemleri tamamlanıncaya, hatta on sekiz yaşına kadarki süreçte ASHB’nin koruması altında olacaktır. Zira refakatsiz çocukların statü belirleme işlemleri İGİM, bu süreçte ve uluslararası koruma statüsü verildikten sonra çocukların barınması, eğitimi ve korunmasına yönelik işlemler ASHB il müdürlüklerince yürütülecektir. RÇY’de refakatsiz çocuğun bulunmasından itibaren başlayarak, gerek tespit ve sevk işlemleri sürecinde gerekse statü verilmesinden sonraki aşamaya kadarki süreçte bu tür çocuklara ilişkin işlemler ve hizmetler ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Bu çocuklara sunulan hizmetlerle tedbirlerin en azından mevzuat olarak uluslararası standartlara uygun, Türk vatandaşı olan korunmaya muhtaç (kimsesiz) çocuklara sunulanlarla benzer olduğunu söyleyebiliriz. Geçici korunan refakatsiz çocuklar da haklarında alınacak tedbirlerle sunulacak hizmetler bakımından başvuru veya statü sahibi refakatsiz çocuklarla benzer muameleyle tabi tutulacaktır.

YUKK'ta başvuru veya statü sahiplerine tanınan haklarla bunların yükümlülükleri, esasen refakatsiz çocuklar için de geçerlidir. Bununla beraber, özel durumları nedeniyle, refakatsiz çocukların YUKK'ta tanınan kimi haklardan yararlanmaları farklılık arz edebilmektedir. Mesela, başvuru ve statü sahibi refakatsiz çocuklar yasal ikamet iznine sahip olmakla birlikte, mevzuat gereği bunların Bakanlık bünyesinde belirlenen birimlerde veya yakın akrabalarının veya koruyucu ailenin yanına ya da kabul ve barınma merkezlerinde ikametinin esas olduğu anlaşılmaktadır. Bu çocukların eğitim ve öğrenim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim hakları kapsamında söz konusu hizmetlerden nasıl yararlanacakları özel olarak düzenlenmiştir. Bu çocuklar bakımından ayrı bir önem arz ettiğinden, bilgilendirilme ve tercüman hizmetinden yararlanma hakkıyla aile birleşimi hakkının kullanımı konusunda gerekli özenin gösterilmesi gerekmektedir. Refakatsiz çocukların statü sahibi olmakla otomatikman çalışma izni/hakkı kazanıp kazanmadığı belirsiz olmakla birlikte, mesleki eğitim merkezlerinde veya lise veya yükseköğrenim kurumlarında eğitim almaları ve bu eğitimleri kapsamında staj yapmaları veya çalışmalarını da mümkündür. Refakatsiz çocukların ikamet edecekleri yerin zaten Bakanlıkça belirlenmesiyle bildirim yükümlülüğünün kapsamına giren bilgileri bildirmeleri bu çocuklardan beklenemeyecek olması nedeniyle bu çocukların ikamet ve bildirim yükümlülüğü altında olmadığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Asar A, *Yabancılar Hukuku*, (7.Bası, Seçkin, 2021).

Aybay R, *Yabancılar Hukuku*, (3.Baskı 2010).

Baran Çelik N, 'Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri', İnüHFD, (2015)(3)1, 67-148.

Başar F, 'Avrupa Birliği Hukuku ve Uluslararası Hukukta Çocukların Göç ve İlticaya İlişkin Hakları', THİEK Akademik Dergisi, (2019), 7-38.

Bayata Canyaş A, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi', Hacettepe HFD, (2015)5(1), 73-90.

Çelikel A ve Öztekin Gelgel G, *Yabancılar Hukuku*, (25.Bası, Beta, 2020).

Çiçekli B, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, (Seçkin, 2009).

Çiçekli B, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, (Seçkin 2014).

Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum (N.6) - Menşe Ülkeleri Dışındaki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrılmış Çocuklara Gösterilecek Muameleler, 2005.

Doğan V, *Türk Yabancılar Hukuku*, (5.Baskı, Savaş 2020).

Durieux JF, 'Chapter 37: Temporary Protection and Temporary Refugee', *The Oxford Handbook of International Refugee Law*, (Eds.) Cathryn Costello/Michelle Foster/Jane McAdam, Oxford 2021, 678-694.

Düzel B ve Alış S, "Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye'de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi", *Asia Minor Studies-International Journal of Social Sciences*, (2018)6, 258-274.

Ekşi N, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, (5.Bası, Beta, 2018).

Ekşi N, 'Mevzuat ve Antlaşmalar Kapsamında Çocukların Uluslararası Korunması', *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (2016)7, 559-574.

Ekşi N, "Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi, *İBD* (2014)88(6), 65-88.

Foster M, *International Refugee Law and Socio-Economic Rights*, (Cambridge University Press, 2007).

Elçin D, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aile İkamet İzni: Aile Hayatı Hakkı mı? Aile Birleşimi Hakkı mı?' *TAAD*, (2017)7(30), 117-198.

Goodwin-Gill GS and McAdam J, *The Refugee in International Law*, (4th Ed, 2021).

Güleç Solak S ve Kurt HK, 'Kentin Öksüzleri: Refakatsiz Göçmen Çocuklara Yönelik Faaliyetler Konya Örneği', *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (2019)6(3), 630-654.

Handbook on European law Relating to Asylum, Borders and Immigration, European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 2020.

Inter-Agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children, January 2004.

İneli Ciğer M ve Küçükçavuş MA, 'Uluslararası Hukuk, Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İltica Taleplerinin Kayıt Altına Alınması' *TAAD* (2022)13(49), 349-370.

Kaime Thoko, 'The Normative Framework for Children's Rights in Refugee Situations', *An Introduction to International Refugee Law*, (Eds.) Rafiqul Islam/Jahid Hossain Bhuiyan, (Martinuss Nijhoff, 2013), 401-426.

McAdam J, *Complementary Protection in International Refugee Law*, (OUP 2007).

Nicholson F, 'Chapter 55: The Right to Family Reunification', *The Oxford Handbook of International Refugee Law*, (Eds). Cathryn Costello/Michelle Foster/Jane McAdam, (Oxford 2021), 988-1006.

Pobjoy J, 'Chapter 41: Refugee Children', *The Oxford Handbook of International Refugee Law*, (Eds). Cathryn Costello/Michelle Foster/Jane McAdam, (Oxford 2021), 745-760.

Odman MT, *Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler*, (2008).

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, 'Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum', February 1997.

Öktem MS, *Uluslararası Göç Hukukunda Çocuklar ve Hukuki Statüleri*, (On İki Levha 2018).

Övünç Öztürk N, *Mültecinin Hukukî Statüsünün Belirlenmesi*, (Seçkin, 2015).

Özbek N, *Türkiye'deki Yabancıların Öğrenim ve Öğretim Özgürlüğü*, (Ankara 2000).

Özgenç Z, 'Sığınmacıların Aile Birleşimi Hakkı' BUÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (2018)37(2), 297-342.

Sizer M, *Yabancıların Ülkeden Uzaklaştırılmasına İlişkin Kararlarda Çocuğun Yüksek Menfaati İlkesinin Rolü*, (Yayımlanmamış YL Tezi) Ankara 2020.

Taneri G, *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmesi (Non-Refoulement) İlkesi*, (Bilge, 2012).

Tanrıbilir FB, *Çocuk Haklarının Uluslararası Korunması ve Koruma Mekanizmaları*, (Yetkin, 2011).

Türkiye Barolar Birliği, *Çocukların Adalete Erişim Hakkı Çerçevesinde Hukuki Yardım Hizmetlerine Dönük İhtiyaç Analizi*, (Haz. Neva Öztürk, Gökçen Taner, Ersoy Kontacı) Ankara 2019.

Uluslararası Göç Örgütü, *Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü*, 2.Baskı No.31 2013.

Yakmaz E, 'Statü Belirleme Sürecinde Türkiye'de Bulunan Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Durumu', IMPR Humanitarian (2014)1(Şubat), 1-20.

Yolalan S "Refakatsiz Mülteci Çocuklara Yönelik Koruma Uygulamalarının Ulusal ve Uluslararası Hukukta İncelenmesi", Ankara Barosu Çocuk Hakları Gündemi, (Ankara 2021), 46-57.